

Taidetta arkeen

Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2013:5

Taidetta arkeen

Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto /
Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen
PL / PB 29, 00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi>
<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Erja Kankala, opetus- ja kulttuuriministeriö
Kansikuva / Omslagbild: Petri Kaverma

ISBN 978-952-263-202-9 (PDF)
ISSN-L 1799-0343
ISSN 1799-0351 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja / Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2013:5

Sisältö

Opetus- ja kulttuuriministeriölle	4
1 Selvitystyön taustaa	6
1.1 Selvitystyön toteuttaminen	6
1.2 Selvitystyön lähtökohdat	8
1.3 Toteuttamisvastuu ja murroksessa oleva hallinto	8
1.4 Mikä on prosentti taiteeseen – periaate tai prosenttiperiaate, mitä on prosenttitaide?	9
2 Rakentaminen	11
2.1 Julkinen rakentaminen ja ei-julkinen rakentaminen	11
2.2 Valtio julkisena rakentajana	12
2.3 Rakentamisen ohjaus ja hankintakäytännöt	14
2.3.1 Maankäyttö- ja rakennuslain vaikuttavuus	14
2.3.3 Hankintalain vaikuttavuus	16
3 Taide ja rakentaminen	17
3.1 Valtion taideteostoittoimikunta julkisen taiteen hankkijana	17
3.2 Kunnat ja prosenttiperiaate	17
3.3 Kirkko ja taide	18
4 Toimijat taidehankkeissa	19
5 Prosenttiperiaate Pohjoismaissa ja Pohjois-Amerikassa	21
5.1 Ruotsi: Statens konstråd	21
5.2 Norja: Kunst i offentlige rom KORO	21
5.3 Tanska: Statens Kunstfond	22
5.4 Yhdysvallat ja Kanada	22
6 Malleja prosenttiperiaatteen hallinnointiin ja edistämiseen	24
6.1 Mallit perustuvat vaihtoehtoisin vastuutahoihin	24
6.2 Prosenttiperiaatteen edistämisen toimijakenttä	26
6.3 Edistämisen yleiset tehtävät	26
6.3.1 Ohjelmatyö	26
6.3.2 Yhteistyön koordinointi, kehittäminen ja hallinto	28
6.3.3 Koulutuksen ja tutkimuksen kehittäminen	28
6.4 Taike-malli	28
6.5 Taidemuseomalli	31
6.6 Luovat yritykset – malli	34
Prosenttiperiaatteen tavoitteet, nykyhetki ja tulevaisuus (aikajana)	37
Käytetyt lyhenteet	38

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Viimeisen vuoden aikana Ympäristötaiteen säätiön ja Arkkitehtuurikeskus ry:n yhteinen selvitystyöryhmä on pohtinut, miten valtio voisi edistää taidetta rakentamisessa, erityisesti prosenttiperiaatteen näkökulmasta. Tehävä ei ole ollut helppo, koska jo yksin selvitysryhmän sisällä näkemysten kirjo on ollut laaja. Sama laajakirjoisuus toistui haastatteluissa, joita tehtiin niin taiteilijoille, virkamiehille, suunnittelijoille kuin eri toimijoita edustaville yhdistyksille.

Selvitystyöstä vastanneiden toimijoiden lähtökohdista on ollut selvää, että yhteinen päätavoite on kokonaisvaltaisesti hyvä elinympäristö. Sen kehittäjinä taide, arkkitehtuuri ja muotoilu ovat keskenään tasavertaisia taiteita, jotka ovat yhdessä enemmän kuin osiensa summa. Hyvän elinympäristön rakentajina niiden merkitystä voi luonnehtia kulttuurisen identiteetin avulla. Elämä jää köyhäksi, jos emme voi ilmaista itseämme, jakaa elämyksiämme tai kuvata ja arvottaa ihmisyyttämme taiteen keinoin.

Taiteen arkeen tuomaa sisältöä ja arvoa ei voida varsinaisesti mitata. Tämä vaikeuttaa taiteiden aseman puolustamista talousorientoituneessa yhteiskunnassa. Taiteen merkitystä onkin helpompi pohtia kuvittelemalla kaupunkia ilman taidetta, elämää ilman musiikkia, teatteria, kuvia ja kirjallisuutta, lintuja ilman laulua tai vaikkapa autoja ilman muotoilua. Ilman arkkitehtuuria jokainen talo voisi olla samanlainen. Ajatuskoe taiteen poistamisesta paljastaa vastaansanomattomasti, kuinka syvällä taide arjessa on. Taide on ihmisen erityisominaisuus.

Selvitystyön aikana valtion taidehallinto on ollut perusteellisen muutoksen alaisena. Kun työryhmä mietti, mikä valtion toimija voisi olla prosentti taiteeseen -periaatteen paras edistäjä, ei tiedetty valtion ja muun julkisen hallinnon organisaatioiden tulevaisuutta: mitä ne ovat, mitä ne tekevät ja millaisin resurssein. Kaiken taustalla oleva yleinen talousahdinko leikkasi ideoiden uskaliaimmat kärjet ja toi haastatteluissa esiin ehkä enemmän uhkia kuin mahdollisuuksia.

Nykyiseen hallitusohjelmaan on kirjattu – ilman erityisiä perusteluja – ainoastaan tavoite edistää prosentti taiteeseen -periaatetta. Selvitysryhmä esittääkin, että valtion hallinnonalat sopivat ensimmäiseksi siitä, mitä prosentti taiteeseen -periaatteella tavoitellaan.

Selvitystyöryhmämme esittää valtion prosenttiperiaatteen toteuttamisen mahdollisuuksina kolme mallia. Työryhmä ei ole asettanut niitä suositusjärjestykseen. Ensisijaisesti toivomme, että mallit olisivat kutsu yhteiseen työhön. Mallit voi nähdä rakennuspalikoina, joiden avulla eri tahot voivat aloittaa uusien ratkaisujen ja tarvittavien tukikeinojen pohtimisen. Työryhmä toivoo mallien herättävän osapuolet aitoon kanssakäymiseen ja keskusteluun. Uhkana näemme, että osapuolet unohtavat yhteistyön arvon ja periaate kuihtuu eri tahojen kilpailuun vähistä resursseista. Taidekenttä sortuu liian usein jopa keskinäisellä riitelyllä mustamaalaamaan omaa osaamistaan.

Esittämässämme malleissa on hahmoteltu enemmän konkreettisten taidehankkeiden edistämistä kuin taiteen luomien arvojen merkitystä yhteiskunnassa. Jatkossa yhteisten tavoitteiden ja mahdollisuuksien etsimiseen on kuitenkin syytä suunnata voimavaroja. On selvää, että eri taiteen alueet vaikuttavat toisiinsa koko ajan. Taiteilijat, suunnittelijat ja muotoilijat kohtaavat, vaihtavat ajatuksia, työskentelevät yhdessä joka päivä paikallisesti, alueellisesti ja kansainvälisesti. Taiteiden keskeinen piirre on muutos ja jatkuva kehittyminen. Yhteistyön edistämisen kannalta on tärkeää tuoda yhteinen keskustelu julkisuuteen aiempaa enemmän: mitä ajatuksia taiteilijat, suunnittelijat ja muotoilijat haluavat välittää juuri nyt ja millaisia ajatuksia yhteiskunnasta he yhdessä synnyttävät. Tämän osaamisen nykyistä laajempi hyödyntäminen parantaa koko luovan alan toimintamahdollisuuksia sekä siitä nousevaa hyvää ympäristöä.

Mallien toteutumiskenttänä on myös toinen, ratkaiseva ulottuvuus. Kyse ei ole ainoastaan taiteen ammattilaisten tasavertaisesta yhteistyöstä, vaan rakennusalan ja luovien alojen suhteesta talouden, aikataulujen sekä toimijoiden määrään. Tässä mielessä rakentaminen on suuri ja hidas sarvikuono ja luovat alat sen selästä hyönteisiä syöviä lintuja. Kun verrataan rakentamista ja luovia aloja talousluvuilla tai työntekijöiden määrillä, ovat kaikki luovat toimijat arkkitehteista taiteilijoihin prosenttiluokan toimijoita. Tästä syystä kaikissa malleissa on etsittävä luovien alojen yhteisrintamaa, jotta sarvikuono ei hätistele lintuja pois ja karkaa köyhään mutaansa.

Helsingissä 19.3.2013

Ympäristötaiteen säätiön ja Arkkitehtuurikeskus ry:n yhteinen selvitystyöryhmä

1 Selvitystyön taustaa

1.1 Selvitystyön toteuttaminen

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa 2011 on kirjaus julkisen rakentamisen prosentti taiteeseen-periaatteen edistämisestä. Periaatteella tarkoitetaan sitä, että tietty osuus (joka vaihtelee maittain, esim. 0,25–2 %) rakentamisbudjetista käytetään kohteessa taiteen hankintaan tai taiteelliseen suunnitteluun. Periaatetta voidaan käyttää rakennus- ja asuntotuotannon lisäksi myös infrarakentamisessa. Uusi haastava kohde on lisääntyvä korjausrakentaminen.

Hallitusohjelman toteuttamiseksi opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti syksyllä 2011 keskustelut useiden tahojen, muun muassa Ympäristötaiteen säätiön, kanssa tarpeesta selvittää valtion keinoja prosenttiperiaatteen toteuttamiseksi osana julkista rakentamista. Keskustelujen pohjalta Ympäristötaiteen säätiö anoi ja sai opetus- ja kulttuuriministeriöltä valtionavustuksen vuodeksi 2012 periaatetta koskevan selvityksen ja mallien tekemiseksi.

Ympäristötaiteen säätiössä selvityshankkeesta vastasi vuoden 2012 alusta työryhmä, johon kuuluivat teollinen muotoilija TaL Ulla-Kirsti Junttila, kuvataiteilija KuT Petri Kaverma, arkkitehti TaT Laura Uimonen ja taidehistorioitsija FM Erja Väyrynen. Syyskuun alusta 2012 selvitystyöhön ja työryhmän jäseneksi palkattiin taidehistorioitsija FK Soila Kaipainen.

Selvitys tuli tehdä yhteistyössä Arkkitehtuurikeskus ry:n kanssa, jonka tuli hankkeessa toimia asiantuntijana erityisesti arkkitehtuurin ja rakentamisen alueilla. Siten alusta alkaen työskentelyyn osallistui Arkkitehtuurikeskus ry:n edustajana arkkitehti Tii-

na Valpola. Lisäksi yhdistys palkkasi keväällä 2012 arkkitehti Ville Haran vastaamaan arkkitehtuurinäkökulmaa koskevan osaselvityksen ja seminaarin tuottamisesta.

Työryhmä kokoontui täydessä kokoonpanossaan 13 kertaa. Lisäksi järjestettiin lukuisia työkokouksia ja tehtiin kymmeniä sidosryhmä- ja asiantuntijahaastatteluja eri kokoonpanoilla. Selvitystä varten haastateltiin seuraavia henkilöitä: Hannu Aaltonen, Ulla Aartomaa, Heli Ahmio, Johanna Aho, Jari Auer, Asta Boman, Anna Brunow, Klas Fontell, Liisa-Maria Hakala-Zilliacus, Petra Havu, Minna Heikinaho, Salla Heinänen, Erika Hyyryläinen, Pentti Kareoja, Markus Konttinen, Marjukka Korhonen, Aila Korpivaara, Pertti Kukkonen, Ritva Laine, Arja Laitinen, Juha Lemström, Raija Merivirta, Taina Myllyharju, Jaakko Niemelä, Mauri Niemi, Sari Nokkanen, Timo Oravainen, Vesa-Pekka Rannikko, Mikko Rikala, Risto Ruohonen, Mikael Sundman, Tuula Säämänen ja Ditte Winqvist.

Selvityksen osaksi tilattiin Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporelta erillisselvitys siitä, millaisilla malleilla ja hankintakäytännöillä prosenttiperiaate toteutuu Suomen 20 suurimmassa kunnassa. Lisäksi tilattiin YTT Terhi Aaltoselta erityisartikkeli kuvataiteen hankkimisesta ja hankintalain tulkinnasta. Nämä sekä muut selvitystyöhön liittyvät taustaselvitykset ja artikkelit lähdeluetteloiden julkaistaan erillisenä tausta-aineistoliitteenä.

Selvitystyöhön liittyi kolme seminaaria: Taide rakennushankkeessa -seminaari ja keskustelu 29.8.2012 Kiasman seminaaritalassa, Ar(t)chitecture -seminaari 26.9.2012 Kiasma-teatterissa sekä hankkeen päätöseminaari Kansallismuseon auditoriossa 19.3.2013. Selvitystyöhön linkittyi myös Hanasaaren ruotsalais-suomalaisen kulttuurikeskuksen yhteistyössä Ympäristötaiteen säätiön kanssa tuottama Prosentilla taidetta kansalle -seminaari 3.10.2012, jossa esiteltiin pohjoismaisia, valtioiden prosenttiperiaatteen ja julkisen taiteen tuotantojärjestelmiä. Seminaareihin osallistui yhteensä yli 400 henkilöä. Lisäksi selvitystyön tekijät osallistuivat työn aikana useisiin muiden järjestämiin seminaareihin, myös kutsuttuina puhujina.

Opetus- ja kulttuuriministeriö nimitti hankkeelle 13.3.2012 ohjausryhmän, jonka tehtävänä oli seurata ja arvioida selvitystyön etenemistä. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi kulttuuriasianneuvos Liisa-Maria Hakala-Zilliacus opetus- ja kulttuuriministeriöstä ja sihteerinä asiamies Erja Väyrynen Ympäristötaiteen säätiöstä. Ohjausryhmän jäseninä olivat läänintaiteilija Hannu Aaltonen Pohjois-Karjalan taidetoimikunnasta, puheenjohtaja, arkkitehti Jari Auer, valtion taideteostoimikunnasta, arkkitehti Klas Fontell Helsingin taidemuseosta, toiminnanjohtaja Petra Havu Suomen Taiteilijaseurasta, pääsihteerinä Salla Heinänen Teollisuustaiteen liitto Ornamosta, pääsihteerinä Paula Huotelin Suomen Arkkitehtiliitosta, erikoistutkija Sari Karttunen Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiöstä Cuporesta, aluepäällikkö Arja Laitinen taiteen keskustoimikunnasta, kilpailuasiamies Sari Nokkanen Suomen Taiteilijaseurasta, ylitarkastaja Timo Oravainen opetus- ja kulttuuriministeriöstä sekä kuvataiteilija Vesa-Pekka Rannikko.

Selvityshankkeen aikana ohjausryhmä kokoontui kolme kertaa. Selvitystyöryhmää kokouksissa edustivat Soila Kaipainen, Petri Kaverma, Laura Uimonen, ja Tiina Valpola.

Selvityksen tuli valmistua 31.12.2012 mennessä. Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi anomuksesta jatkoajan 31.3.2013 saakka.

Ympäristötaiteen säätiön perustivat vuonna 1990 opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Asunto-, toimitila- ja rakennuttajaliitto ry. Ympäristötaiteen säätiön tehtävänä on suomalaisen rakennetun ympäristön parantaminen tukemalla taiteellisesti korkeatasoisten ympäristöjen, ympäristötaideteosten ja ympäristötaidehankkeiden suunnittelua ja toteuttamista. Ympäristötaiteen säätiö edustaa visuaalisten taiteiden ja arkkitehtuurin välillä tapahtuvaa ammatillista keskustelua, jossa keskeistä on ollut rakennettu ympäristö taiteen kontekstina.

Säätiön valtuuskunta päättää toiminnan päätöslinjoista ja valitsee toimeenpanevan hallituksen. Säätiön valtuuskunnassa ovat edustettuina Asunto-, toimitila- ja rakennuttajaliitto RAKLI ry, opetus- ja kulttuuriministeriö, Rakennusteollisuus RT ry, Senaatti-kiinteistöt, Suomen Arkkitehtiliitto SAFA ry, Suomen Taiteilijaseura ry ja Teollisuustaiteen Liitto Ornamo ry.

Arkkitehtuurikeskus on vuonna 2013 toimintansa aloittanut kulttuurialan tiedotuskeskus, jota ylläpitää samanniminen vuonna 2012 perustettu yhdistys. Yhdistyksen perustajajäseniä ovat Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, Suomen arkkitehtuurimuseo- ja tiedotuskeskussäätiö, Alvar Aalto -säätiö, Arkkitehtitoimistojen Liitto ATL ja Rakennustietosäätiö RTS.

Arkkitehtuurikeskus on arkkitehtuurin alan yhteistyölle rakentava välittäjä- ja asiantuntijafoorumi. Se tuottaa ja välittää tietoa arkkitehtuurista ja rakennetun ympäristön laadun vaikutuksista hyvinvointiin vahvistaen arkkitehtuurin alan yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja näkyvyyttä. Aloitavuoden toiminnan painopisteisiin kuuluvat arkkitehtuurialan viestinnän ja kulttuuriviennin vahvistaminen, arkkitehtuuripoliittikan edistäminen sekä lasten ja nuorten arkkitehtuurikasvatuksen tukeminen.

1.2 Selvitystyön lähtökohdat

Taide rakentamisessa -tavoite on monitahoinen. Prosentti taiteeseen -periaatteen yhdistäminen arkkitehtuurin korkeaan laatuun vaikuttaa yhteiskuntaan monin tavoin:

- Suomen korkeatasoiset kaupunkiympäristöt: kilpailu asukkaista ja yrityksistä
- Korkealaatuinen kulttuuriympäristö takaamassa suomalaisen identiteetin säilymistä
- Valtion esimerkki korkealaatuisesta arkkitehtuurista ja taiteesta valtion rakennuttamissa virastoissa, sairaaloissa ja kouluissa sekä julkisessa tiloissa esimerkiksi tieympäristöissä (valtion yhtiöt, Senaatti-kiinteistöt, valtion omistajaohjaus)
- Suomen korkealaatuinen arkkitehtien, ympäristösuunnittelijoiden, taiteilijoiden ja taiteen alan asiantuntijoiden koulutus ja työskentelymahdollisuudet
- Uudenlaiset luovien alojen yritykset, taiteen koordinointi, monialaiset suunnittelutoimistot, kulttuurimatkailuun erikoistuvat yritykset
- Kestävä yleisivistys ja taidekoulutus
- Taide jokaisen suomalaisen arjessa: hyvinvointia ja terveyttä kulttuurista -ohjelma, taiteen saavutettavuus koko maassa ja erilaisille ryhmille (sairaalat, laitokset, palveluasuminen)
- Kiinnostava matkailumaa: omaleimaiset kaupungit, pohjoisen arkkitehtuuri ja taide, teknologiset innovaatiot arkkitehtuurissa, muotoilussa ja taiteessa

1.3 Toteuttamisvastuu ja murroksessa oleva hallinto

Työryhmä on pohtinut edistämisen malleja tilanteessa, jossa valtion taide- ja kulttuurihallinnon sektori on suurten rakenteellisten muutosten keskellä. Prosentti taiteeseen -periaate on keskeinen osa julkisen taiteen hankintamenettelyä, josta päävastuu on valtion kulttuurihallinnolla. Periaatteen toteuttamisen läpivieminen vaatii kuitenkin myös muiden ministeriöiden toimia. Edistämismahdollisuudet riippuvat eri hallinnonalojen yhteistyökyvystä ja resursseista. Prosenttiperiaate julkisessa rakentamisessa ulottuu opetus- ja kulttuurihallinnon lisäksi ympäristöminis-

teriön, valtiovarainministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön, liikenne- ja viestintäministeriön ja sosiaali- ja terveystieteiden hallinnonaloille.

Keskeiset prosentti taiteeseen -periaatteen toteuttamiseen vaikuttavat hallinnolliset muutokset:

- Laki Taiteen edistämiskeskuksesta
- Laki valtion taiteilija-apurahoista annetun lain muuttamisesta
- Laki alueiden kehittämisestä annetun lain muuttamisesta
- Hallitusohjelma: Valtion taidemuseon säätöittäminen
- Kuntalain kokonaisuudistus: laki kuntien kulttuuritoimen tehtävistä

Taide- ja kulttuurihallinnon tehtävät ja organisaatiot ovat muutoksessa. Myös museojärjestelmä muuttuu kun Valtion taidemuseo säätöitetään. Edistämistehtävän toteuttamiseen vaikuttaa merkittävästi myös kuntauudistus, koska kunnat ovat määrällisesti tärkein prosenttitaidetta toteuttava taho. Kuntien tulevista resursseista riippuu, miten paljon neuvontaa ja ohjausta kunnat tarvitsevat prosenttiperiaatteen toteuttamiseen kattavasti koko maassa.

Valtion ja kuntien tuottama julkinen taide on tärkein esimerkki prosenttiperiaatteen vakiinnuttamiselle myös yksityisessä rakentamisessa. Valtion esimerkki on kunnille erityisen tärkeä, ja valtion on sitouduttava periaatteeseen pysyvästi.

Pohjoismaisten esimerkkien valossa valtion taideteostoimikunta voi olla prosenttitaidetta ohjaava taho tai asiantuntijakumppani. Luottamushenkilöistä koostuva taideteostoimikunta ei kuitenkaan voi toimia suoraan asiantuntijatieta tuotavana tahona ilman erillisrahoitusta, koska luottamushenkilöt eivät ole toimikuntaan työsuhteessa.

Valtion taidemuseo ja aluetaidemuseot ovat kansallisella tasolla suurin visuaalisen taidevarannon asiantuntijaorganisaatio. Museojärjestelmän uusiutuminen on mahdollisuus myös prosenttiperiaatteen edistämiseksi. Julkisen taiteen hankkeiden osaamista ja tietoa on myös alueellisissa taidetoimikunnissa. Erityisesti Varsinais-Suomen ja Pohjois-Karjalan taidetoimikunnat ovat kehittäneet prosenttikäytäntöjä toimiviksi konsepteiksi, joissa alueellinen taidehallinto toimii yhteistyössä kuntien ja elinkeinoelämän kanssa.

1.4 Mikä on prosentti taiteeseen -periaate tai prosenttiperiaate, mitä on prosenttitaide?

Prosentti taiteeseen -periaate ja prosenttiperiaate ovat identtinen nimitys kansainväliselle, 1920-luvulla syntyneelle käytännölle. Periaatteen mukaan noin prosentti jonkin kohteen rakennuskustannuksista käytetään kohteessa taidehankintoihin. Prosentti taiteeseen -periaate on otettu monissa maissa yhdeksi julkisen taiteen toimintamuodoksi, joko lain, ohjaavan periaatteen tai kaupunkikohtaisten ohjelmien ohjaamana. Päävastuu periaatteen esillä pitämisestä ja taloudellisesta tuesta on useimmiten valtion taide- ja kulttuuriministeriöllä. Lisäksi monet suuret kaupungit, kuten New York, Chicago, Toronto ja Tukholma, ovat luoneet periaatteen toteuttamiseksi omat ohjaus- ja tukijärjestelmänsä. Eri hallinnonalueiden ja elinkeinoelämän yhteistyö on keskeistä periaatteen toteutumiselle, koska onnistuneeseen kokonaisuuteen tarvitaan niin tilaajan, rakennuttajan ja suunnittelun kuin taidehankkeiden osaamista.

Prosenttiperiaate on suora käänös englanninkielisestä percent for art tai percentage for art käsitteistä. Ruotsissa Tukholman kaupunki on sitoutunut enprocentsregeln -periaatteeseen vuodesta 1963. Ruotsin valtion julkisista taidehankinnoista vastaava Statens Konstråd ei toteuta taidehankkeita vain prosenttiperiaatteen nimissä, vaan se toteuttaa nykyisin myös Samverkan om gestaltning av offentliga miljöer -ohjelmaa, jossa kehitetään uusia toimintamutoja ja vahvistetaan kokonaisnäkemyä julkisten tilojen suunnittelu- ja toteutustyöstä yhdessä Arkitekturmuuseetin, Boverketin ja Riksantikvarieämbetetin kanssa.

Statens Konstrådin yhteistyökumppaneita ovat olleet vuodesta 1997 alkaen kunnat, lääninhallitukset ja myös yksityiset rakennuttajat. Käsitteinä työssä ovat olleet konst i offentlig miljö, taide julkisessa tilassa ja offentlig byggnadsanknuten konst, julkinen rakentamiseen liittyvä taide sekä aiemmin käytetty konsnärlig utsmyckning, taiteellinen koristaminen.

Norjassa periaatetta hallinnoi kulttuuri- ja kirkkoministeriö. Norjalaisen periaatteen mukaan ”i alle statlige byggeprosjekter avsettes i dag automatisk en prosentandel på inntil 1,5 % av byggekostnadene

til kunst” eli valtiollisten rakennusten projektien rakennuskuluista 1,5 % sijoitetaan taiteeseen. Vuonna 2009 tarkennetussa laissa esitetään myös arkkitehtuurin, taiteen ja julkisen ympäristön yhteinen tavoite vahvistaa julkista ympäristöä: ”I møtet med arkitektur, brukere og omgivelser skal kunsten i form og uttrykk stimulere det offentlige miljø.”

Tanskassa valtion rakentamistoimintaa säätelevän lain (Byggelov) asetustarkennus vuodelta 2004 säätää taideprosentiksi 1,5 %. Rakennuslaki uudistettiin vuonna 2011 ja vuosina 2012–2013 uudistetaan asetus. Prosentti taiteeseen -periaatteesta on omat ohjelmansa muun muassa Århusin ja Odensen kaupungeilla. Kunst i byggeriet -tavoite vastaa suomalaista taide rakennetussa ympäristössä -käsitettä.

Suomessa prosentti taiteeseen -periaate oli esillä eduskunnassa ensimmäisen kerran vuonna 1939, kun hallitus esitti tulo- ja menoarviossaan, että huomattavampia julkisia rakennuksia varten myönnettäviä uudismäärärahoista voidaan käyttää enintään yksi prosentti taiteelliseen koristamiseen, mikäli rakennuksen laatu tai tarkoitus sellaista edellyttää.

Valtioneuvosto teki vuonna 1956 päätöksen julkisten rakennusten kaunistamisesta taideteoksilla. Tehtävää hoitamaan asetettiin valtion taideteostoitumikunta, joka edelleen vastaa valtion virastoihin ja laitoksiin tehtävistä taideteoshankinnoista ja -talletuksista. Prosenttiperiaatteen soveltaminen ei kuitenkaan ole koskaan täysimittaisesti toteutunut valtion taideteostoitumikunnan toimintahistorian aikana.

Valtakunnalliselta tasolta prosenttiperiaate löysi tiensä myös kaupunkien ja kuntien päätöksentekoon suhteellisen nopeasti 1960-luvulla, jolloin maahamme perustettiin yli kymmenen uutta taidemuseota. Museoalan ammatillistuminen ja alueellisen kuvataide-elämän viriäminen edesauttoivat omalta osaltaan julkishallinnollisella rahoituksella hankittavan julkisen taiteen esiinmarssia. Vuosikymmenen aikana prosenttiperiaatesuositus kirjattiin muun muassa Hyvinkään, Jyväskylän, Kemin, Kuopion ja Oulun kaupunginvaltuustojen päätöksiin. Myös Tampereen kaupungissa tehtiin päätös prosenttiperiaatteesta vuonna 1964.

Vuonna 1981 Kaupunkiliitto suositteli kunnille periaatteen käyttöönottoa. Suomessa yli neljäkymmentä kuntaa päätti prosenttiperiaatteen käytöstä 1980–1990 -lukuilla.

Prosentti taiteeseen -periaate on tyypillinen poik-kihallinnollinen käytäntö. Periaatteen toteutuminen julkisessa rakentamisessa vaatii myös teknisen sektorin eli tilaajien, rakennuttajien, suunnittelijoiden ja rakentajien tahtoa, tietoa ja osaamista. Tämän vuoksi periaate liittyy valtion kulttuurihallinnon lisäksi valtion omistajaohjaukseen, maankäyttöön ja rakentamiseen sekä hallinnon kehittämiseen muun muassa kuntarakenteen uudistamiseen. Periaatteen toteuttaminen ei kosketa ainoastaan yksittäisiä rakennuksia, vaan taidehankkeilla on vaikutusta kokonaisten alueiden identiteettiin, matkailulliseen arvoon, hyvinvointiin sekä taiteilijoiden työllistymiseen ja yrittäjyyteen. Yhdysvalloissa prosentti taiteeseen -periaate on viety joissakin suurissa kaupungeissa myös kaupunkisuunnittelua ohjaavaan lainsäädäntöön ja ohjeistukseen.

Periaatteen mukaan toteutettua taidetta on kutsuttu prosenttitaiteeksi useissa kaupungeissa kuten Salossa ja Oulussa. vuosina 2010–2011 Varsinais-Suomen taidetoimikunnan Taideaalto-hanke edisti prosenttitaide-käsitteen leviämistä

Oulun kaupunki on määritellyt prosenttitaiteen seuraavasti: ”Prosenttiperiaatteella hankitut teokset ovat osa julkisen taiteen kenttää, sillä ne ovat kokonaan tai ainakin pääosin julkishallinnollisella rahoituksella tuotettuja, kuuluvat julkiseen taidekokoelmaan ja ovat joko pysyvästi tai sovituksi määräajaksi sijoitettu yleisölle avoimiin ympäristöihin, paikkoihin tai tiloihin. Paikan, tilan ja ajan käsitteet sekä niiden väliset suhteet liittyvät olennaisesti julkiseen taiteeseen. Julkiset taideteokset voivat toimia eräänlaisina alueen identiteettisymboleina ja lisätä yhteisön henkistä ja taloudellista hyvinvointia. Pysyvän julkisen taiteen ohella taidemuseon pyrkimyksenä on enenevässä määrin toteuttaa myös tilapäisiä ja määräaikaista taideteoksia sekä happeningejä, jotka vaikuttavat positiivisesti kaupunkikulttuuriin ja -imagoon monipuolisen kulttuuritarjonnan ohella.”

Prosenttitaide on ollut kulttuurirakennusten, vi-
rastojen, sairaaloiden, koulujen ja päiväkotien taidetta. 1990-luvulla prosenttiperiaate yleistyi. Helsingissä prosenttiperiaate ulotettiin vuonna 1990 käsittämään myös julkisten alueiden, katujen, torien, aukkioiden ja puistojen rakentamisen ja myöhemmin idea ulotettiin kaavoituksen avulla myös yksityiseen raken-

tamiseen: Arabianrannan asuinrakennusten pihoille, julkisivuihin ja rappukäytäviin. 2000-luvun alussa Oulu uudisti prosenttiperiaatteen toteutusmalliaan. Helsinki uusi periaatteen toteutusmallinsa vuonna 2011.

Varsinais-Suomen taidetoimikunnan laajassa Taideaalto-hankkeessa periaatetta on määritelty siten, että taideprosentti tai määräraha lasketaan koko rakennushankkeen tavoitekustannuksista tai se voidaan sitoa rakennettavien neliöiden määrään.

Valtioneuvoston selonteossa kulttuurin tulevaisuudesta esitettiin toimenpiteeksi (2010): Rakennushankkeita toteutettaessa edistetään luovuutta ja visuaalisesti kiinnostavaa ympäristöä toteuttamalla ns. prosenttiperiaatetta eli jyvittämällä tietty osa hankkeen kustannuksista taidehankintoihin.

Sivistysvaliokunta päätti mietinnön perusteella 10.1.2011: Edistetään Prosentti taiteeseen -periaatetta, jota voidaan toteuttaa rakentamis- ja perusrakennuskustannuksiin sidottuna. Eduskunta hyväksyi toimenpiteet kirjelmässään 20.1.2011.

2 Rakentaminen

2.1 Julkinen rakentaminen ja ei-julkinen rakentaminen

Länsimaissa rakentaminen on jaettu julkiseen ja ei-julkiseen eli yksityiseen rakentamiseen. Julkinen ja yksityinen ovat länsimaisen kulttuurin klassinen käsitepari, jonka avulla koko elämämpiiri ympäristöineen on jaettu kahteen alueeseen.

Julksen ja yksityisen käsitteet ovat kietoutuneet niin yhteiskuntien poliittisen ja moraalisen keskustelun yhteyteen kuin arkipäivän sosiaalista todellisuutta jakavaan järjestykseen. Länsimaissa julkisen toiminnan uskotaan olevan avointa siinä missä yksityisen toiminnan oletetaan tapahtuvan suljettujen ovien takana. Yksityinen luo mielikuvia perheestä, itselle läheisistä ihmisistä, intimiteetistä, taloudesta, omistajuudesta tai yksityisistä palveluista. Julkinen puolestaan liitetään yksityisen ulkopuolella olevaan: valtiolliseen, poliittiseen ja lainopilliseen toimintaan, kuten julkisiin palveluihin tai julkiseen vallankäyttöön.

Jürgen Habermasin mukaan valtio on julkinen valta, julkinen siksi, että sen tehtävänä on huolehtia kaikkien kansalaistensa julkisesta eli yhteisestä hyvästä.

Julksen rakentamisen määrittely ei ole yksilitteistä eikä julkista rakentamista ole Suomessa määritelty laissa. Maankäyttö- ja rakennuslaki viittaa julkiseen kuulemiseen eli julkisten asioiden käsittelyn näkyvyyteen sekä valtion- ja kuntien tekemien julkisten hankintojen kilpailuttamisvelvoitteisiin.

Julkishallinnossa julkisella rakentamisella on tarkoitettu valtion, kaupunkien ja seurakuntien ra-

kennuttamia ympäristöjä ja rakennuksia. Varhaisinta julkista rakentamista ovat olleet linnat, raatihuoneet ja kirkot, luostarit ja pappilat sekä kaupunkitilat: aukiot, torit ja kadut. Myös järjestöjen rakentamat seurantalot on kulttuuriperintönä määritelty julkisiksi rakennuksiksi niiden yhteisöllisen käytön takia. Valtion ja kuntien julkista rakentamista ovat kadut, maantiet, rautatiet, sillat, asemat, satamat, voimalaitokset, hallintorakennukset, kulttuurirakennukset, sairaalat, oppilaitokset, liikuntapaikat sekä kaikki muutkin yleisön käyttöön tarkoitettut julkistilat.

Kulttuurihistoriallisesti julkisella rakentamisella tarkoitetaan länsimaiseen demokratiaan perustuvia kaikille avoimia rakennuksia ja ympäristöjä sekä ennen kaikkea julkista tilaa. Yhteinen tori ja kaivo symboloivat edelleen aina antiikista asti välittyneitä ihannetta julkista tilasta *loci communes*, *loci publici*, jonne pääsy on vapaa ja avoin. On kuitenkin muistettava ihanteen yhteys julkiseen valtaan, sillä julkinen tila ei suinkaan ollut antiikissa tarkoitettu kaikille.

Julksen rakentamisen molemmat piirteet, eli tilojen luonne julkistahojen rakennuttamina ja julkisesti saavutettavina, kuuluvat arkkitehtonisiin ihanteisiin julkisesta tilasta. Yksityisten kotien ja julkisten katu-tilojen välissä sijaitsevat tilat, kuten kauppakeskusten keskeiset sisäkäytävät, rappukäytävät ja asuinrakennusten sisäpihat, on ymmärretty puolijulkisiksi. Juuri ne valittiin prosentitaitteen paikoiksi Helsingin Ara-

bianrannassa, jossa prosenttiperiaate sidottiin tontinluovutusehtoihin.

Julkisesti rahoitettu vuokra-asuntotuotanto on haaste. Ikääntyville, mielenterveyskuntoutujille ja muille tuettua asumista tarvitseville tuotetaan asuntoja yhteiskunnan varoin.

Julkisen rakentamisen muutokset heijastavat julkisten tilojen merkitysten muuttumista. Valtio, kirkko ja kaupungit tavoittelivat vuosisatojen ajan ennen kaikkea edustavuutta. Se oli arkkitehtuuriin ja rakentamiseen liittyvän kuvataiteen yhteinen tavoite ja laadun mittari. Nyt antiikin aukoiden ihanteiden rinnalle ovat nousseet tavoitteet kaupallisesta vetovoimasta, turvallisuudesta, esteettömyydestä, liikenteen sujuvuudesta ja teknisestä toimivuudesta. Taiteissa edustavuuden sijaan tavoitellaan autonomiaa, mutta myös luovaa soveltamista. Taide ulottuu edelleen laajasti yhteiskuntaan. 2000-luvulla taiteilijoita ovat kiinnostaneet yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, valtarakenteiden kommentointi ja perinteisen genrejaon rikkominen. Julkisen tilan edustavuuden sijaan taiteilijat ovat vuosituhannen vaihteessa olleet kiinnostuneita jättömaista, takapihoista ja muista yleiseltä katseelta piilossa olevista paikoista.

2.2 Valtio julkisena rakentajana

Valtio rakennuttaa, tilaa ja tukee julkista rakentamista monin tavoin. Liikenneväylät, erilaiset julkiset rakennukset kouluista valtion virastotaloihin sekä valtion tukema asuntorakentaminen kuvaavat laajaa julkisen rakentamisen kenttää. Valtion rooli ei ole yksiselitteinen, sillä valtio voi olla mukana monin tavoin myös kunnallisissa ja yksityisissä rakennushankkeissa. Myös kuntayhtymät ja kunnat rakennuttavat ja rakentavat yhdessä yksityisen sektorin kanssa.

Valtio toimii käytännössä rakennuttajana eri ministeriöiden ohjaamien yhtiöiden kautta. Valtioneuvoston kanslia vastaa valtion omistajaohjauksesta. Valtioneuvoston verkkosivujen mukaan valtio on enemmistöomistajana 21:ssä ja merkittävänä vähemmistöomistajana kahdeksassa kaupallisesti toimivassa yhtiössä. Valtion kokonaan omistama Solidium Oy on merkittävä vähemmistöomistaja yhdessätoista pörssinoteeratusta yhtiössä. Lisäksi valtio on omistajana 20 erityistehtäväyhtiössä, joilla on joko tietty

valtion niille osoittama tehtävä tai jokin sellainen erivapaus, jonka vuoksi ne eivät toimi kaupallisina ehdoin.

Kaupallisesti toimivien valtio-omisteisten yhtiöiden joukossa on useita sellaisia, joihin valtiolla on strateginen intressi. Strategisia intressejä ovat esimerkiksi perus- tai yleispalvelutehtävät, infrastruktuuriin liittyvät toiminnot taikka maanpuolustuksen tai huoltovarmuuden kannalta merkitykselliset tehtävät. Valtion omistajaohjaukseen kuuluvat strategisia intressejä omaavat yhtiöt toimivat usein julkisissa tiloissa kuten VR Yhtymä Oy ja Finnair.

Liikennevirasto ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset toimivat tilaajina valtion väylä- ja tiehankkeissa. Liikennevirasto ja ELY-keskukset hallinnoivat tierakentamisen lisäksi rautateitä ja vesiväyliä. Kehittämishankkeet eli isot väylähankkeet hallinnoi Liikennevirasto ja pienemmät hankkeet kuuluvat elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten toimialaan. Tilaajaorganisaatio asettaa tavoitteet suunnittelun ja rakentamisen laadulle, ja sillä on merkittävä mahdollisuus edistää taiteen käyttöä valtion infrarakenushankkeissa. Hyvä esimerkki valtion omistajaohjauksesta on Tieliikelaitoksen tilalle perustettu tie- ja ympäristörakentaja Destia Oy, jonka valtio omistaa kokonaan. Destia kilpailee tialan urakoista muiden maanrakennusyritysten kanssa, ja sillä on kattava yhteistyöverkosto, johon kuuluu runsaasti eri suunnittelualojen ammattilaisia.

Keskeinen julkistilojen rakennuttaja on valtiovarainministeriön alainen liikelaitos Senaatti-kiinteistöt, joka tuottaa ja vuokraa tiloja valtionhallinnolle. Valtion kiinteistöomaisuus hajautettiin vuonna 1995 viiteentoista yksikköön kun Rakennushallitus lakkautettiin. Suurin yksiköistä oli Valtion kiinteistölaitos, joka muutettiin virastosta liikelaitokseksi vuonna 1999, ja vuonna 2001 nimi muuttui Senaatti-kiinteistöiksi. Senaatti-kiinteistöjen rakentamisvarat eivät tule valtion budjetista, vaan se hankkii liikelaitoksena itse rahoituksensa ja tässä mielessä Senaatti-kiinteistöt ei ole puhdas julkinen rakennuttaja. Senaatti-kiinteistöjen liiketoiminta perustuu kaikilta osin yhteiskuntavastuullisuuteen, jonka mukaan yhtiö kantaa vastuunsa kestäväen kehityksen osa-alueista ottamalla päätöksenteossa huomioon taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristöön liittyvät näkökohdat ra-

kennusten kulttuuriarvoja unohtamatta. Senaatti-kiinteistöt hallinnoi ja myy valtion kiinteistöjä kuten rautatieasemia ja virastotaloja.

Kunnat ovat valtion ohjauksessa velvollisia tuottamaan peruspalveluita varten julkisia rakennuksia kuten sairaaloita, kirjastoja ja kouluja. Kunnat vastaavat pääsääntöisesti omien julkisten palvelurakennustensa suunnittelusta, rakentamisesta ja ylläpidosta, pieneltä osin valtio tukee kuntien talonrakennushankkeita. Sama koskee myös infrarakentamista: kadut torit, aukiot, puistot sekä virkistys- ja liikunta-alueet on kuntien vastuulla. Nykyisin taiteen käyttö on lisääntynyt juuri tällä alueella, joten se on kuntien taiteen prosentti-periaatteen kannalta vähintään yhtä tärkeä kuin julkiset rakennukset.

Kuntien rooli julkisten rakennusten rakennuttajina ja omistajina on muuttumassa Private Public Partnership -mallin myötä esimerkiksi silloin, kun julkistaho sitoutuu omistamisen sijaan vuokraamaan julkistilaksi suunnitellun rakennuksen määräajaksi. Kun julkistaho ei ole enää tulevan rakennuksen omistaja, prosenttiperiaate ei sovellu suoraan julkistahoa ohjaavana keinona. Esimerkkinä tästä on vuonna 2003 Espoossa käyttöön otettu Kaivomestari-rakennus, joka sisältää Kuninkaantien lukion sekä Keski-Espoon uimahallin ja liikuntahallin. Tiloissa on myös Espoon kaupungin fysioterapian yksikkö ja työväenopiston käytössä olevia tiloja. Kaivomestari on talonrakennushanke, jossa NCC Finland Oy:n, YIT Kiinteistöpalvelut Oy:n ja Sodexo Oy:n yhteinen yritys Arandur Oy vastaa rakennuksen suunnittelusta, rakentamisesta, rahoituksesta ja ylläpitopalveluista sopimuskauden (25 vuotta) ajan.

Valtion tuki rakentamiselle on EU:n tukijärjestelmän säätelemää. Valtion rahoitusta ohjautuu rakentamiselle useita reittejä eri ministeriöiden kuten opetus- ja kulttuuriministeriön, maa- ja metsätalousministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön sekä valtion aluehallinnon kautta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää tukea kulttuuri- ja nuorisotilojen ja liikuntapaikkojen rakentamiseen tai peruskorjaukseen. Avustukset on tarkoitettu opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain (1705/2009) ja valtioneuvoston asetuksen (1766/2009) mukaisten kuntien kulttuuritoimintalaissa (728/1992) tarkoitettujen kulttuu-

ritoimintaa varten tarvittavien tilojen, museolaissa (729/1992) tarkoitetun museon, teatteri- ja orkesterilaissa (730/1992) tarkoitetun teatterin ja orkesterin sekä taiteilijatilojen perustamishankkeiden rahoittamiseen. Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun valtioneuvoston asetuksen (1766/2009) 26 §:n mukaan kuntien kulttuuritoimintaa varten tarvittavien tilojen, museolaissa tarkoitetun museon ja teatteri- ja orkesterilaissa tarkoitetun teatterin ja orkesterin hankkeen arvioitujen arvonlisäverottomien kokonaiskustannusten on oltava vähintään 80 000 euroa. Pääsääntöisesti hakijan on omistettava korjattava kiinteistö. Mikäli avustusta myönnetään vuokratilojen korjaamiseen, hakijan tulee hallita vähintään 15 vuoden vuokrasopimuksella tiloja.

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja ELY-keskukset myöntävät vuosittain avustuksia liikuntapaikkojen sekä niihin liittyvien vapaa-aikatilojen perustamishankkeisiin. Suurin osa avustuksista on suunnattu laajojen käyttäjäryhmien hankkeisiin kuten uimahallien peruskorjauksiin ja lähiliikuntapaikkoihin. Liikuntapaikkojen rahoitussuunnitelmassa nimetään ennakoivasti hankkeet, joita opetus- ja kulttuuriministeriö varautuu avustamaan seuraavina neljänä vuotena edellyttäen, että rahoitus säilyy arvioidun suuruisena. Suunnitelma tarkastetaan vuosittain.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää määrärahaa myös kuntien ja nuorisolain tarkoittamien valtakunnallisten järjestöjen nuorisotilojen hankkimisesta, rakentamisesta, peruskorjauksesta ja varustamisesta aiheutuviin kustannuksiin. Tuettavien tilojen tulee olla ensisijaisesti ja pääasiallisesti nuorisokäytössä. Hakemisessa, avustuksen myöntämisessä ja käytössä on noudatettava yleisohjeena valtioneuvostuslakia (688/2001) Nuorisotilojen hankkimisen, rakentamisen ja peruskorjauksen tulee sisältyä avustusvuonna kunnan rakentamisohjelmaan, josta ote tulee liittää hakemukseen. Avustusta voidaan hakea investointien ohella myös pelkästään nuorisotilan varustuksen modernisointiin. Ministeriön tuki on hankkeen koosta riippuen noin 20–50 prosenttia hankkeen kustannusarviosta. Määrärahan niukkuudesta johtuen suurempien rakennushankkeiden avustus on lähempänä alarajaa.

ARA Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus kuuluu ympäristöministeriön hallinnon alaan ja vas-

taa valtion asuntopolitiikan toimeenpanosta. ARA myöntää asumiseen ja rakentamiseen liittyviä avustuksia, tukia ja takauksia sekä ohjaa ja valvoo ARA-asuntokannan käyttöä. ARA myöntää tietyin ehdoin korkotukea ja investointiavustusta. Eduskunta päättää vuosittain valtion talousarvion käsittelyn yhteydessä valtion tukeman asuntolainoituksen määrästä ja painotuksista. Valtioneuvosto vahvistaa tämän jälkeen käyttösuunnitelmassa lainoituksen alueelliset ja muut käyttöperusteet. ARA osoittaa näiden perusteiden mukaan lainavaltuudet ja määrärahat uustuotantoa, perusparannusta ja hankintaa varten. Vuodesta 2010 lähtien ARA:lla on ollut käytössään kehittämismäärärahoja, joita se käyttää ja myöntää asumisen ja asuntotuotannon tutkimus- ja kehittämistoimintaan.

ARA:n Europahouse -tavoitteiden mukaan asuin ympäristön tavoitteena on kestävä kaupunkirakenne, johon kuuluvat muun muassa omaleimainen kaupunkirakenne tekijöinään historia, erityiset paikat ja taide sekä julkisten, puolijulkisten ja yksityisten tilojen luominen asuinalueille. ARA:n vuosina 2008–2011 toteuttamaan lähiöohjelmaan kuuluivat taide, tapahtumat ja kulttuuri.

2.3 Rakentamisen ohjaus ja hankintakäytännöt

2.3.1 Maankäyttö- ja rakennuslain vaikuttavuus

Valtio ohjaa ja säätelee rakentamista Suomessa maankäyttö- ja rakennuslailla. Rakentamisen yleinen ohjaus perustuu lain, asetuksen ja rakentamismääräysten tasoihin säännöksiin. Maankäyttö- ja rakennuslaissa ja -asetuksessa määritellään rakentamista koskevat vähimmäisvaatimukset ja luvanvaraisuus. Tarkemmat määräykset ja ohjeet sisältyvät Suomen rakentamismääräyskokoelmaan. Voimassa oleva maankäyttö- ja rakennuslaki MRL 2000 sekä asetus MRA 2000 astuivat voimaan vuoden 2000 alussa. Ne painottavat terveellisyttä ja turvallisuutta ja jossain määrin viihtyvyyttä. Vastaavasti Suomen rakentamismääräyskokoelman määräykset painottavat terveellisyttä ja turvallisuutta.

Valtio ohjaa alueita elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten kautta. Ne vastaavat maakuntakaavoituksesta, myöntävät rakennusperinnön hoitoavustuksia ja päättävät rakennussuojelulain mukaisesta rakennussuojelusta. Ne osallistuvat maakuntakaavojen laadintaan, ohjaavat ja valvovat kuntien yleis- ja asemakaavoitusta sekä päättävät muun muassa rantarakentamisen poikkeamisluvista. Maakuntakaavan hyväksyy maakuntavaltuusto ja sen vahvistaa ympäristöministeriö. Kuntakohtaiset kaavat hyväksyy kunnanvaltuusto tai se toimitin, jolle päätösvalta on kunnan johtosäännössä annettu. Alueelliset hallinto-oikeudet käsittelevät kuntien hyväksymiä kaavoja koskevat valitukset.

Valtiovarainministeriö seuraa yleisesti kuntien toimintaa ja taloutta sekä huolehtii kunnallisen itsehallinnon huomioon ottamisesta kuntia koskevan lainsäädännön valmistelussa. Kuntia koskevaa lainsäädäntöä, periaatteellisesti tärkeitä ja laajakantoisia kunnallishallinnon ja -talouden asioita sekä valtion- ja kunnallishallinnon yhteensovittamista käsitellään valtion ja kuntien neuvottelumenettelyssä, josta on säädetty asetuksella (1314/1993).

Valtion ja kuntien välistä neuvottelumenettelyä toteutetaan peruspalveluohjelmamenettelyssä sekä kuntia koskevien asioiden käsittelyssä kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunnassa. Valtiovarainministerin johtama peruspalveluohjelman ministeriryhmä valmistelee peruspalveluohjelman ja peruspalvelubudjetin. Hallinto- ja kuntaministerin johtama kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunta tuottaa ohjelmaa ja budjettia varten kunnallistalouden kehitysarvion sekä seuraa peruspalveluohjelman huomioon ottamista kuntia koskevan lainsäädännön ja päätösten valmistelussa. Neuvottelukunnan jäsenistä puolet nimittää Kuntaliitto.

Maankäyttö- ja rakennuslain 1 luvussa (§ 5) alueiden käytön suunnittelun tavoitteeksi on kirjattu ”rakennetun ympäristön kauneus ja kulttuuriarvojen vaaliminen” ja (§ 12) rakentamisen ohjauksen tavoitteeksi on kirjattu pyrkimys ”kulttuuriarvoja luoviin ja säilyttäviin ratkaisuihin”. Kohdassa 1 esitetyt seikat ovat yleisiä tavoitteita, jotka ohjaavat kaavojen sisältövaatimuksia tai kaavoituksen periaatteita sekä rakennusluvan ehtoja, mutta ne eivät ole velvoittavia

vaatimuksia. Esteettisyys ja rakennetun ympäristön kauneusarvot ovat painottuneet hyvin vähän maankäyttö- ja rakennuslaissa, ja ne ovat mainintana vain muutamissa pykälissä, kuten myös kulttuuriympäristön huomioiminen. Kauneusarvoja on vaikea mitata ja siten niille on vaikea asettaa vaatimuksia ja valvoa niiden toteutumista.

Toisin kuin muissa Pohjoismaissa, Suomessa maankäyttö- ja rakennuslaissa ei ole viittauksia tai määräyksiä taiteen liittämistä julkiseen tai muuhun rakentamiseen. Nykyinen lainsäädäntö ei myöskään mahdollista sitä, että valtion rakennustoiminnalle tai muulle julkiselle rakentamiselle asetettaisiin erilaisia velvoitteita tai määräyksiä kuin yksityiselle rakentamiselle. Vaatimusten tulee olla samoja kaikille.

Jos taiteen prosenttiperiaatteen käyttöönotosta halutaan antaa velvoitteita, ne tulee perustuslain mukaisesti sisällyttää lakiin. Rakentajia velvoittavia vaatimuksia ei voi esittää alemmissa asiakirjoissa. Tällä hetkellä on menossa MRL:n toimivuuden ja vaikuttavuuden kokonaisarviointi, joka valmistuu vuoden 2013 loppuun mennessä. Siinä yhteydessä arvioidaan nykyisen lain toimivuus ja mahdolliset muutostarpeet. Se mahdollistaa lain arvioinnin myös taiteen prosenttiperiaatteen osalta.

Maankäyttö- ja rakennuslain valmistelusta vastaavassa ympäristöministeriössä ei ole seurattu muiden maiden käytäntöjä taiteen prosenttiperiaatteen sisällyttämisestä rakennuslainsäädäntöön. Lainsäädäntöä muutettaessa pyritään kuitenkin aina tekemään kansainvälistä vertailua ja tieto etenkin muiden Pohjoismaiden käytännöistä on tärkeää. Muutosesityksiä voidaan perustella päätöksenteossa kansainvälisten esimerkkien avulla.

Lain rinnalla vaikuttavat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, jotka tarkistettiin vuonna 2009. Uusina tavoitteina tuotiin mukaan ilmastomuutokseen, asuinalueiden eheyttämiseen ja liikenteen vähentämiseen tähtäävät tavoitteet. Alueidenkäytöllä pyritään elinympäristön laatuun ja sen sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävyteen (VAT 4.3.) Alueidenkäytön tavoitteisiin kuuluu myös kulttuuriympäristöjen säilyttäminen (VAT 4.4.).

Arkkitehtuuri ja taide ovat kulttuurisen kestävyden kannalta erityisen tärkeitä. Valtio voi edistää prosenttiperiaatetta määrittelemällä sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyden käsitteet ja tiedottamalla taiteen keinoista oman ohjauksensa osana. Kulttuuriympäristöjen määrittelyssä on korostunut rakennusperintö. Rakennusperinnön rinnalle olisi liitettävä myös tärkeimpien julkisten taideteosten vaaliminen, ei ainoastaan musealiselta kannalta vaan myös julkisen tilan ja kulttuurisesti kestävä elinympäristön kannalta. Esimerkkinä jopa kansainvälisesti merkittävistä taidekohteista ovat Ylöjärven ja Nokian maataideteokset Nancy Holtin Up and Under ja Agnes Denesin Puuvuori. Nämä laajat alueet ovat merkittäviä myös maankäytön kannalta ja niissä tulee esille myös taiteen ekologiset tavoitteet sorakuoppien maisemoinnissa ja pohjaveden suojelijoina.

2.3.2 Kuntien rakentamisen ohjaus

Kunnat ohjaavat rakentamistaan yleis- ja asemakaavoituksella. Voimassa oleva maankäyttö- ja rakennuslaki siirsi kaupunkisuunnittelun ratkaisuvallan lähes kokonaan kuntiin. Maakuntakaava ohjaa edelleen kuntien kaavoitusta, mutta ei velvoita. Alueet ja valtiot voivat puuttua kuntien päätöksiin ainoastaan valtakunnallisesti merkittäviksi tulkituissa ratkaisuissa.

Kuopion kaupunki laati Saaristokaupungin alueelle ns. taidekaavan. Taidekaava tarkoittaa tässä yhteydessä taideohjelmaa, jossa taideteosten sijoitusta on suunniteltu kokonaisuutena yhdessä taidehallinnon ja kaupunkisuunnittelun tai konsulttitoimiston kesken. Idealla on kansainvälisesti useita edeltäjiä, sillä käsitteen master plan of art alla on luotu useita julkisen taiteen kokonaisuunnitelmia alueilla ja kaupungeissa. Taidekaava ei kuitenkaan ole maankäytön kaavajärjestelmään kuuluva asiakirja, vaan sen rinnalle tuotu suunnitelmataso. Julkisen taiteen suunnittelua kaupunkisuunnittelun rinnalla on toteutettu useissa suomalaisissa kaupungeissa taidehallinnon ja kaupunkisuunnittelun tai puistosuunnittelun välisissä ryhmissä. Prosentti taiteeseen -periaatteen toteuttamisessa poikkehallinnollinen yhteistyö kunnissa on olennaista.

Kaavoja täydentävät ja rakentamista ohjaavat asiakirjat ovat hyviä keinoja edistää taiteen prosenttiperiaatteen käyttöä paikallisesti. Tällaisia rakentamista ohjaavia asiakirjoja ovat:

- Rakennusjärjestys
- Arkkitehtuuripoliittiset ohjelmat
- Rakentamistapaohje ja lähiympäristön suunnitteluohje

Rakennusjärjestys ja arkkitehtuuripoliittinen ohjelma ovat koko kuntaa koskevia. Valtiota tai kuntaa koskevien yleisten päätösten ja vaatimusten lisäksi voidaan päätöksiä prosenttiperiaatteen käytöstä tehdä hallinnonaloittain niin, että jokin kunnan tai valtionhallinnon yksikkö ottaa prosenttiperiaatteen käyttöön omassa rakentamisessaan omilla päätöksillään.

2.3.3 Hankintalain vaikuttavuus

Hankintalaki edellyttää, että valtion ja kuntien viranomaisten sekä muiden hankintayksiköiden on kilpailutettava hankintansa siten kuin laissa säädetään. Nykyinen hankintalaki astui voimaan vuonna 2007. EU:n hankintadirektiiviin perustuva laki on samantyyppinen kaikissa EU-maissa. Hankintalaisa määritellään julkisissa hankinnoissa käytettävät menetelmät.

Hankintalakia on viime vuosina sovellettu jossain määrin kuntien julkisiin taidehankintoihin etenkin silloin, kun kunnalla ei ole erityistä kuvataiteen asiantuntijaorganisaatiota. Kaupungeissa, joissa on kuvataiteen asiantuntijoita, esimerkiksi taidemuseo, on taidehankinnoissa useimmiten käytetty suorahankintaa sekä avointa tai rajoitettua kilpailumenettelyä.

Suomessa ei ole ennakkopäätöksiä, joissa olisi arvioitu hankintalain soveltuvuutta taidehankintoihin, mutta Ruotsissa on saatu ylimmästä tuomioistuimesta (regeringsrätten) ennakkopäätös, jonka mukaan hankintayksiköllä on oikeus tehdä hankintapäätös taiteellisista syistä ilman kilpailutusta. Suomen Kuntaliiton mukaan yksittäisten teosten hankinta voidaan tehdä suorahankintana, jos teknisistä, taiteellisista tai yksinoikeuden suojaamiseen liittyvistä syistä vain yksi toimittaja voi toteuttaa hankinnan (27 §).

Taustaselvityksessä esitelty kilpailutusmenettely suosii yrityksiä, joiden palveluksessa tai yhteistyökumppaneina on kuvataiteilijoita tai kuvataiteen alueella toimivia suunnittelijoita. Julkisten teosten tilaajina ovat yleensä kuntien tai ELY-keskusten teknisen sektorin virkamiehet.

Ehdotuksia toimenpiteiksi

- o Prosentti taiteeseen -periaate huomioidaan tulevissa lakimuutoksissa
- o Käynnistetään pohjoismainen vertailu ja hyvien käytäntöjen jakaminen
- o Taiteen roolia vahvistetaan kulttuurisen kestävyuden tekijänä
- o Julkinen taide liitetään kulttuuriympäristön käsitteistöön ja määritelmiin
- o Tilaamisen, teknisen ja taidehallinnon sektoreiden yhteistyön tukeminen
- o Julkisen taiteen suunnitelmiin kannustaminen maakuntastrategioissa
- o Julkisen taiteen ylläpidon vahvistaminen osana kulttuuriympäristösuunnittelua

3 Taide ja rakentaminen

3.1 Valtion taideteostoimikunta julkisen taiteen hankkijana

Valtion taidehallinnon uudistustyö ulottui vuonna 2011 valtion taideteostoimikuntaan, joka siirrettiin 1.1.2011 Taiteen keskustoimikunnasta Valtion taidemuseon yhteyteen. Samalla toimikunnan jäsenmäärä vähennettiin yhdestätoista kahdeksaan jäseneseen ja varajäsenjärjestelmästä luovuttiin. Vuonna 1956 perustetun toimikunnan keskeinen tehtävä on kautta vuosien säilynyt samana: hankkia ajankoh- taista taidetta valtion tiloihin järjestämällä kilpailuja, tilaamalla ja ostamalla teoksia. Taidehankintoihin ja valtion taidekokoelman hoitoon myönnettiin vuonna 2011 veikkausvoittovaroista 1 100 000 euroa.

Valtion taideteostoimikunnan hankkimat teokset muodostavat valtion taidekokoelman. Vuoden 2011 lopussa kokoelmaan kuului kaikkiaan 13 219 teosta kuvataiteen eri aloilta grafiikasta veistoksiin, maala- uksista mediataiteeseen ja taideteollisuuteen. Kokoel- ma onkin teosmäärältään Suomen mittavimpia.

Valtion taidekokoelmaan on aina hankittu pää- sääntöisesti uusinta suomalaista taidetta – usein teok- set ovat valmistuneet hankintavuotenaan. Julkisten taideteosten tilaajana ja taidekilpailujen järjestäjänä valtion taideteostoimikunnalla on vuosikymmenien kokemuksen tuomaa erityisosaamista.

Valtion taidekokoelman teoksia sijoitetaan val- tionhallinnon virastoihin ja organisaatioihin niissä työskentelevien ja asioivien ihmisten ulottuville: tekemään heidän arkiympäristöstään viihtyisemmän, herättämään ajatuksia ja keskustelua. Kokoelman

teoksia on sijoitettu kaikkiaan lähes 600 kohtee- seen. Kotimaassa teosten sijoituspaikkoja ovat muun muassa ministeriöt, yliopistot, valtion erityiskoulut, verotoimistot ja oikeuslaitoksen tilat. Ulkomailla teoksia on Suomen ulkomaanedustustojen ja Suo- men kulttuuri-instituuttien tiloissa, kaikkiaan lähes sadassa eri kohteessa.

3.2 Kunnat ja prosenttiperiaate

Selvityksen yhteydessä on toteutettu Kulttuuri- poliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cuporen kyselytutkimus prosenttiperiaatteesta Suomen 20 suurimmalle kunnalle. Kyselyn aineistosta käyvät ilmi taidehankintojen toteutuksen moninaiset mallit. Jokaisella kunnalla on omat, joko jo vakiintuneet tai tapauskohtaiset tavat toteuttaa julkisen taidehankin- nan tehtävää omalla alueellaan.

Yleisinä trendeinä selvityksestä käyvät ilmi muu- tamat yhteiset kehityslinjat. Taiteen kaava tai muu kokonaisvaltainen suunnitelma on yleistymässä kuntien taidehankintojen suunnittelussa, varsinkin kun kysymyksessä on täysin uuden alueen tai kau- punginosan rakentamisen suunnittelu. Osuuskuunta Suomen asuntomessut on omaksunut julkisen tai- teen osaksi toimintakokonaisuuttaan, ja tämä tuntuu olevan lähtökohtana usean messualueen kunnallisen taidesuunnitelman synnylle.

Toinen keskeinen trendi näyttää olevan käyttäjien lisääntyvä kuuleminen taidehankinnoissa. Taideteos- ten luonne muuttuu ja erilaistuu. Pysyvien paikka- sidonnaisten teosten rinnalle ovat nousseet hyvinkin

lyhytaikaiset, väliaikaiset teokset ja elinkaarteokset. Toisaalta taideteosten huoltoon kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota, teoksille laaditaan huoltosuunnitelmia ja nimetään vastuutahoja kunnallisessa organisaatiossa.

Kilpailu, tilaus tai suora osto taiteilijalta ovat säilyttäneet paikkansa taiteen hankintamuotoina. Näiden lisäksi on jonkin verran lahjoitus- ja deponointitoimintaa. Varsinkin hoitoalan laitoksiin saadaan näin käyttäjiä rauhoittavia ja toisaalta virkistäviä teoksia. Kouluihin on hankittu nykyaikaisen taiteen teoksia ja luotu näiden pohjalta verkkoon oppimisympäristöjä

3.3 Kirkko ja taide

Seurakunnat ovat perinteisesti olleet yksi julkisen taiteen kentän toimijoista. Kirkolla ei ole yleistä päätöstä prosenttiperiaatteen noudattamisesta. Yksittäisillä seurakunnilla voi olla siitä päätös tai suositus. Kirkolla on kuitenkin pitkät perinteet arkkitehtuurin ja taiteen yhdessä muodostamasta kirkkotilasta, joten suositukselle ei välttämättä ole tarvettakaan. Uudisrakentamista on vähän, mutta peruskorjauksen kohteena on vuosittain yli sata seurakuntataloa ja saman verran kirkkotiloja.

4 Toimijat taidehankkeissa

Taiteen ja arkkitehtuurin laatuun vaikuttavat useat tekijät. Suunnittelijoiden ja tekijöiden joukon monipuolisuus on mahdollisuus ja rikkaus. Korkeatasoinen koulutus takaa laajat valmiudet yhteistyöhön. Taide rakennushankkeessa työllistää paitsi visuaalisen alan osaajien, taiteilijoiden ja arkkitehtien, lisäksi valaistussuunnittelijoita, muotoilijoita, käsityöläisiä, maisema-arkkitehteja ja sisustusarkkitehteja.

Suomen Taiteilijaseuraan kuuluviin valtakunnallisiin ammattitaiteilijoiden järjestöihin Taidemaalariiliittoon, Suomen Kuvanveistäjäliittoon, Suomen Taidegraafikoihin ja Valokuvataiteilijoiden liittoon sekä Muu ry:hyn kuuluu yhteensä noin 3000 taiteilijajäsentä. Taidemaalariiliittoon kuuluvia heistä on noin 1300 jäsentä, kuvanveistäjillä, taidegraafikoilla ja valokuvaajilla on liitoissaan kussakin noin 300–400 jäsentä. Kokeellisia taiteenaloja, media-, video-, valo- ja äänitaidetta edustavassa Muu ry:ssä on noin 500 jäsentä.

Teollisuustaideteiden Liitto Ornamossa on yhteensä 2000 jäsentä. Ornamon Taiteilijat O ry edustaa taideteollisen alan kuvataiteilijoita. Ornamon jäsenet ovat pääosin valmistuneet Taideteollisesta korkeakoulusta / Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulusta tai Lapin Yliopiston taiteiden tiedekunnasta. Lisäksi Ornamon jäsenenä on ammattikorkeakoulujen taide-, muotoilu- ja kulttuurilinjoilta valmistuneita suunnittelijoita ja muotoilijoita.

Kuvataiteilijoita kouluttaa Taideyliopiston Kuvataideakatemia, joka on ainoa korkeakoulutasoista opetusta alalla maassamme antava oppilaitos. Oppilaita on yhteensä 270. Kuvataideopetusta annetaan

lisäksi useissa ammattikorkeakouluissa: Tampereen ammattikorkeakoulussa, Turun ammattikorkeakoulussa, Satakunnan ammattikorkeakoulussa Kankaanpäässä ja Saimaan ammattikorkeakoulussa Imatralla. Aalto-yliopiston Taiteen ja suunnittelun korkeakoulun Taiteen laitoksella on kuvataiteen ja ympäristötaiteen maisteriohjelmat. Opetusta on Helsingissä ja Porissa. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa on viisi koulutusohjelmaa.

Suomen Arkkitehtiliitto SAFA edustaa 3100:aa arkkitehtia. Maisema-arkkitehdit kuuluvat Suomen Maisema-arkkitehtiliitto MARK:iin, jossa on 140 jäsentä. Arkkitehdit ovat saaneet koulutuksensa joko Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa Espoossa, Tampereen teknillisessä yliopistossa tai Oulun yliopistossa. Maisema-arkkitehdit ovat valmistuneet pääosin Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulusta.

Taidemuseoissa julkisen taiteen hankintojen parissa työskentelevät taidehistorioitsijat, jotka maassamme opiskelevat Helsingin, Turun ja Jyväskylän yliopistoissa sekä Åbo Akademiassa. Konservattoreita Suomessa kouluttaa Metropolia Ammattikorkeakoulu. Pohjoismaisen konservattoriiliiton Suomen osastoon kuuluu noin 250 eri materiaaliryhmiin erikoistunutta konservattoria. Eräät ammattikorkeakoulut järjestävät kulttuurituottajakoulutusta, joka mahdollistaa toimimisen myös taiteen kentällä. Lisäksi paikalliset taiteilijaseurat järjestävät jäsenilleen koulutusta julkisen taiteen hankkeissa.

Suomen Arkkitehtiliitto SAFA jakaa vuosittain erilaisia palkintoja. Monet kaupungit jakavat Hyvän

rakentamisen palkintoa. Kaakkois-Suomen taide-
toimikunta on jakanut Rakennus- ja ympäristöai-
depalkintoa. Suomen Kuvanveistäjäliitto jakaa Pro
Sculptura -mitalia tahoille, jotka ovat esimerkillisesti
edistäneet kuvanveiston asiaa. Varsinais-Suomen
taidetoimikunta jakaa prosenttitaiteen toteuttajille
kunniamerkkejä. Ympäristötaiteen säätiö puolestaan
valitsee vuosittain esimerkillisen ympäristötaide-
kohteen. Viherympäristöliitto ry jakaa vuosittain
Vuoden ympäristörakenne-palkinnon laadukkaalle
ympäristörakennuskohteelle. Palkintojen, mitalien ja
kunniakirjojen kautta tieto hyvistä hankkeista leviää,
ja ne toimivat parhaimmillaan esimerkkeinä laadusta
ja onnistumisesta.

5 Prosenttiperiaate Pohjoismaissa ja Pohjois-Amerikassa

5.1 Ruotsi: Statens konstråd

Statens konstråd on toiminut vuodesta 1937 ja on suurin taiteen tilaaja Ruotsissa. Sen perustehtävänä on hankkia ja sijoittaa taidetta valtionhallinnon tiloihin, kiinteistöihin ja ympäristöihin. Toiminnan tavoitteena on, että jokainen voi arkipäivässään kohdata nykytaidetta ja saada elämyksiä taiteesta julkisissa ympäristöissä, maan eri puolilla. Tilaustyöt nähdään tulevien sukupolvien kulttuuriperintönä. Hankkeissa priorisoidaan lapsiin ja nuoriin liittyviä kohteita; viime vuosina on kiinnitetty paljon huomiota yhteistyöhön kouluympäristöjen suunnittelussa.

Kulttuuriministeriön alainen Konstråd saa vuosittain käyttöönsä määrärahan, joka ei ole sidottu prosenttiperiaatteeseen. Vuonna 2012 määräraha muodostui 7,9 miljoonan kruunun (noin 936 000 euron) hallintokulumäärärahasta ja 33,1 miljoonan kruunun (noin 3.9 miljoonan euron) määrärahasta taideprojektien kuluihin. Johtajan rinnalla hallinnosta vastaa neuvottelukunta, jonka tehtävänä on huolehtia muun muassa toiminnan läpinäkyvyydestä.

Paitsi taidehankkeiden toteuttajia, Konstråd työllistää taiteilijoita, muita taiteen asiantuntijoita sekä arkkitehteja erilaisissa hankkeissa projektinvetäjinä ja konsultteina. Konstråd tekee vuosittain luonnostilauksia ja sopimuksia taideprojektien toteuttamisesta noin 60 ammattitaiteilijan kanssa. Se myös ylläpitää taiteilijapankkia. Valtionhallinnon kohteissa Konstråd rahoittaa taidehankinnan yleensä koko-

naan. Toimintaa on myös kuntien, läänien ja jopa yksityisten toimijoiden kanssa, näissä tapauksissa rahoituksesta sovitaan tapauskohtaisesti.

Rakennushankesidonnaisten taideprojektien ohella Konstråd sijoittaa valtion laitoksiin taidetta aivan kuten Valtion taideteostoimikunta tekee meillä. Taidehankintoihin liittyvien toimien lisäksi Konstråd toimii aktiivisesti muun muassa taidekasvatuksen, julkaisutoiminnan ja taideteosten huoltoon liittyvien hankkeiden parissa.

5.2 Norja: Kunst i offentlige rom KORO

Norjan parlamentti perusti vuonna 1976 kulttuuri- ja kirkkoministeriöön viraston vastaamaan valtion uudisrakennusten taidehankinnoista. Virasto on nykyään nimeltään Kunst i offentlige rom KORO. Sen erityistehtävänä on valtion julkisten tilojen taiteen ohjaus, tuotanto ja hallinnointi. Toiminnassa painotetaan taiteen roolia ympäristön heijastajana, nykytaiteen erilaisten muotojen esiin pääsyä ja julkisen taiteen korkeaa tasoa. Vuosittain sadat taiteilijat saavat toimeksiantoja joko tilausteosten toteuttajina tai hankekohtaisina taidekonsultteina.

Konsultointi ja konsultointikoulutus ovat KORO:n toiminnassa keskeistä. Konsultti toimii rakennushankkeessa taiteellisena johtajana ja vastaa taideprojektien käytännön koordinoinnista, sopimuksista, aikatauluista ja taloudesta. Lisäksi KORO

manageroi ja konsultoi korvausta vastaan valtion yhtiöiden, liikelaitosten ja säätiöiden taidehankkeita.

Taide osana valtion omistamia rakennuksia on ollut KORO:n keskeinen tehtävä, joka vuonna 1998 priorisoitiin. Prosenttiperiaate on käytössä kaikessa valtion toimitilarakentamisessa. Taidehankintoihin käytävä prosentti vaihtelee 1–1,5 %:n välillä. Jokaiselle hankkeelle tehdään oma taidesuunnitelma budjetteineen ja rakentamiseen sovitettuine aikatauluineen. Käytännön tasolla työ delegoidaan hankekohteiselle työryhmälle, jossa ovat mukana suunnittelija sekä rakentajan ja käyttäjän edustaja. KORO nimitää hankkeeseen konsultin huolehtimaan taiteen ja ammattimaisen toteutuksen tasosta.

Myös valtion vuokratiloihin ja vanhoihin tiloihin voidaan hankkia taidetta KORO:n avustuksella. KORO avustaa kuntia ja maakuntia tukiohjelmalla, josta hakija voi saada avustusta 1/3 hankkeesta, omarahoitusta vaaditaan 2/3. Uudisrakennuksia ja suunnitteluvaiheessa olevia kohteita suositaan, lasten ja nuorten käyttämät tilat ovat painopisteinä.

Vuodesta 2001 ovat kunnalliset ja alueelliset toimijat voineet hakea rahoitusta myös julkiseen ulkotilaan kohdistuviin hankkeisiin. Nämä hankkeet voivat olla myös tilapäisiä, painoituksena ovat kokeilevat ja innovatiiviset projektit.

5.3 Tanska: Statens Kunstfond

Statens Kunstfond tukee taiteilijoita jakamalla matka-avustuksia, työskentelyapurahoja sekä ostamalla teoksia ja toteuttamalla erityistä Kunst i det offentlige rum -ohjelmaa. Julkisten taidehankkeiden tavoitteena on tarjota taiteilijoille mahdollisuuksia toteuttaa teos tiettyyn paikkaan tai tilaan. Järjestelmä on ollut käytössä vuodesta 1964 ja sen tuloksena on toteutettu noin 1300 taidehanketta eri puolille Tanskaa.

Aloitteen taidehankkeesta osana uudis- tai korjausrakentamista tekee kohteen rakennuttaja, joka voi olla mikä tahansa julkinen toimija. Kolmijäseninen toimikunta valitsee toteutettavat kohteet. Valinnassa kiinnitetään huomiota tilan saavutettavuuteen sekä paikan ja teoksen vuorovaikutukseen. Uusia kohteita suositaan, myös alueellisella sijoittumisella on merkitystä. Noin 10 prosenttia anomuksista päättyy myönteiseen ratkaisuun. Toimikunta tekee tai-

teilijavalinnan yhdessä rakennuttajan kanssa. Muilta kuin valtion edustajilta vaaditaan omarahoitusosuutta 25 prosenttia.

Toimikunnan tehtäviin kuuluu myös prosenttiperiaatteesta tiedottaminen valtion rakennustoiminnassa. Valtiollinen rakennuttaja varaa 1,5 % taiteen hankintaan, kohde voi olla uudisrakennus tai perusparannus- tai lisärakentamiskohde. Taidehankkeeseen käytettävän summan on oltava yli miljoona kruunua. (noin 134 000 euroa). Periaate koskee erityisesti julkisia kohteita, joissa on paljon työntekijöitä.

Statens Kunstfond tekee myös taideoitoja, jotka deponoidaan julkisille instituutioille kymmeneksi vuodeksi. Deponointiajan päätyttyä erillinen museotoimikunta arvioi teokset. Jos teos arvioidaan museaalisesti arvokkaaksi, se lahjoitetaan paikallisen taidemuseon kokoelmiin, muussa tapauksessa teos jää pysyvästi sijoituspaikkaansa.

5.4 Yhdysvallat ja Kanada

Julkista taidetta tuotetaan Pohjois-Amerikassa niin valtion ja osavaltioiden kulttuurihallinnossa kuin paikallisissa taidejärjestöissä sekä monialaisissa yrityksissä. Pääosin julkinen taide on osavaltioiden omien taidehallintojen tai kuntien ohjaamaa. Vuonna 2009 toteutetun kyselyn mukaan 67 % julkisen taiteen ohjelmista oli osavaltion tai kunnan hallinnoimia.

Esimerkkinä osavaltioille toimii kansallinen General Services Administration ja sen GSA Art in Architecture, AIA -ohjelma, jonka mukaan USA:n valtio noudattaa 0.5 % periaatetta taidehankinnoissaan valtion omiin hallintorakennuksiin. Varsinaisia valtion taidehallinnon toimijoita ovat National Endowment for the Arts, NEA ja sen yhteydessä National Council on the Arts.

Keskeisessä roolissa ovat yhteistyöorganisaatiot, jotka ovat kansainvälisestikin tyypillisiä julkisen taiteen toimijoita. Pohjois-Amerikassa julkishallinto on mukana yksityisissä säätiöissä ja nonprofit-organisaatioissa, joiden taiteen edistäminen perustuu usein yritysyrityshöön, rahastoon ja lahjoituksiin.

Julkisen taiteen prosenttiperiaatteen kehittämisen ja tutkimuksen kannalta tärkeä toimija on Public ArtNetwork PAN, jota Americans for the Arts, nonprofit-säätiö ja toimijaverkosto tukee ja ylläpitää.

Lisäksi läntisillä osavaltioilla on 1974 perustettu alueellinen nonprofit-organisaatio Western States Arts Federation, WESTAF, joka toimii 45 osavaltion kanssa, osin myös Kanadassa. Julkisten ja yksityisten rahoittajasäätiöiden kansallinen kattojärjestö on Grantmakers in the Arts, GIA. Vastaava organisaatio on Canadian Public Art Funders, CPAF, joka työskentelee kansallisen, alueellisen ja seudullisen taidehallinnon kanssa.

Kanadassa julkisen taiteen hankkeita on aluehallinolla ja suurimmilla kaupunkiseuduilla. Kansallisen julkisen taiteen 1960–70-luvun Fine Art Program korvattiin kansallisen taidehallinnon, Canada Council for the Arts:n taidepankillla, joka vastaa nykyisin taiteen hankinnasta ja sijoittamisesta valtion käyttämiin tiloihin. Kaupunkitilaan suunnatut prosenttitaiteen ohjelmat liittyvät usein kaupunkikehittämiseen, esimerkiksi julkishallinnon Creative Cities -verkostoon, joka ylläpitää ja välittää julkisen taiteen avoimia toimeksiantoja ja kilpailuja verkkosivuillaan. Kanadan erityispiirre on liikennevirastojen alla toimivat laajat asemille ja liikenneympäristöön suuntautuneet taideohjelmat. Kuten USA:ssa, Kanadan suurimmilla kaupungeilla ja kaupunkiseuduilla (Toronto, Vancouver, Québec, Edmonton) on omat prosenttiperiaatteen sisältävät laajat taideohjelmansa, jotka jakautuvat usein media-, yhteisö- ja art in architecture -alaohjelmiin.

Pohjois-Amerikassa prosenttiperiaate on kuullut julkisen taiteen käytäntöihin aina 1930-luvulta lähtien. Periaate on osa julkisen taiteen ohjelmia Public Art Programs, joita Yhdysvalloissa on käytössä yli 350. Valtaosa ohjelmista on syntynyt jo 1960–1990-luvuilla, jolloin periaate on viety joko osavaltion tai kaupungin omaan lainsäädäntöön. Osavaltioista 26 ohjaa prosenttiperiaatetta osana julkisen taiteen rahoitusta lain avulla. Nämä osavaltiot ovat keskisuuria: asukasluku vaihtelee yhdestä yhdeksään miljoonaan.

Väkiluvultaan suurimmilla osavaltioilla ei ole julkisen taiteen lainsäädäntöä, mutta sen sijaan niiden suurimmilla kaupungeilla ja kaupunkiseuduilla on lähes kaikilla omat kaupungin lainsäädäntöön perustuvat julkisen taiteen ohjelmansa, joissa prosenttiperiaate on keskeinen. Tunnetuimpia periaatteen edistäjiä ovat kansainväliset miljoonakaupungit New

York, Los Angeles, San Diego, San José, Chicago, Houston, Dallas, Philadelphia ja Phoenix, joissa käytetty prosenttiperiaate on 0,5–1,75 % on kirjattu kaupungin lainsäädäntöön vuosina 1978–1999.

6 Malleja prosenttiperiaatteen hallinnointiin ja edistämiseen

6.1 Mallit perustuvat vaihtoehtoisin vastuutahoihin

Opetus- ja kulttuuriministeriö tilasi tämän selvityksen prosentti taiteeseen -periaatteen edistämismalleista toteuttaakseen hallitusohjelmaa. Selvityksen tavoitteena oli kehittää valtiolle malleja prosenttiperiaatteen edistämisestä osana julkista rakentamista.

Selvityksen tekijöiden luomien mallien tavoitteena on hahmottaa, miten valtio voi luoda edellytykset taiteilijoiden ja suunnittelijoiden yhteistyölle julkisessa rakentamisessa. Mallit perustuvat vuonna 2012 kerättyyn tietoon valtionhallinnosta ja toimijoilta. Samaan aikaan valtion taidehallinto on ollut muutosvaiheessa, joka jatkuu edelleen. Tämän vuoksi malleissa esitetään myös taidehallinnolle uusia tehtäviä. Malleissa on pyritty hyödyntämään taidehallinnon osaamista siirtämällä asiantuntijoita uusiin yksiköihin ja järjestelemällä resursseja. Malleissa on määritelty vastuunjako, tärkeimmät tehtävät ja keskeisimmät keinot.

Selvitysryhmä esittää kolme vaihtoehtoista mallia, joista kullakin on oma vastuutahonsa:

1. Taike-malli, vastuutahona OKM ja sen alainen hallinto
2. Taidemuseomalli, vastuutahona OKM, Museovirasto ja Valtion taidemuseo
3. Luovat yritykset -malli, vastuutahona TEM

Valtio voi suunnata prosenttiperiaatteen edistämistoimenpiteitä valitsemalla vastuutahon sen mukaan, mitä periaatteelta halutaan. Periaatteen painoarvo luodaan kansallisella tasolla, vaikka hankkeet toteutuvat usein kunnissa tai yksittäisissä rakennushankkeissa. Mallien ylätavoitteena on hyvä elinympäristö, johon arkkitehtuuri, muotoilu ja taide vaikuttavat yhdessä. Muut tavoitteet ohjaavat vastuutahon valintaa, sopivimmat päätoimijat sekä käytännön toimintatavat.

Kaikissa malleissa on pohdittu taiteen edistämisen keinoja ja taiteilijan asemaa. Tässä mielessä mallit ovat taide- ja taiteilijalähtöisiä. Suomalainen taidehallinto käyttää vertaisarviointia, jossa taiteilijat tekevät oman alansa päätöksiä. Vastaavasti museosektorin asiantuntijuus perustuu taiteen asiantuntemukseen. Työllisyyttä ja luovia aloja korostavissa malleissa taiteilijat pääsevät vaikuttamaan mallien käytäntöihin yrittäjyyden kautta. Lisäksi taiteilijajärjestöillä on mahdollisuus olla mukana kehittämässä käytäntöjä.

Kuvio 1. Vaihtoehtoiset vastuutahot, niiden päätavoitteet ja niitä seuraavat mallit.

Mallien kannalta tarkasteltuna eri vastuutahoilla on omat vaikutusalueensa

OKM:n vaikutusalueet:

- Koulu-, kulttuuri- ja liikuntapaikkarakentamisen valtiontuen myöntäminen
- Työllistämisyhteistyö (TEM ja SOTE)
- Organisaatiouudistus mahdollisuutena, aluetoimijoiden ohjaus
- Taidehallinnon asiantuntijuus (Taike, valtion taideteostoimikunta, hallinto ja tutkimusyhteistyö)
- Vertaisarvioinnin perinne

Museosektorin vaikutusalueet:

- Valtion taidemuseo ja valtion taideteostoimikunta keskeisten julkisen taiteen kokoelmien ylläpitäjinä
- Julkisen taiteen asiantuntijuus, hankeosaaminen ja kansainväliset yhteistyöverkostot aluetaidemuseoissa ja kuntien taidemuseoissa
- Asiantuntemus kulttuuriperinnön hallinnoissa ja hoidossa

TEM:n vaikutusalueet:

- Luovan yrittäjyyden kasvun tukeminen ja yritysten toimintaedellytysten parantaminen
- Elinkeinoelämän keinoin korkealaatuiseen elinympäristöön
- Yhteisten käytäntöjen kehittäminen prosenttiperiaatteeseen rakennusalan ja luovien yritysten välille
- Valtion liikelaitokset toimivat esimerkkinä yksityisille ja PPP-mahdollisuudet

6.2 Prosenttiperiaatteen edistämisen toimijakenttä

Rakentamisen ja taiteen yhdistävä prosenttiperiaate vaatii yhteistyötä huomattavan laajassa toimijakentässä. Periaate koskettaa useita hallintosektoreita, rakennusteollisuutta, suunnittelua ja taidetta, arkkitehti- ja insinööri-toimistoja, luovien alojen yrityksiä ja osuuskuntia, rakennuttajia, suunnittelun ja taiteen ammattijärjestöjä, taidehallinnon kansallisia ja alueellisia organisaatioita, museosektoria, työ- ja elinkeino-organisaatioita sekä yksittäisiä taiteilijoita. Kun yhteistyökumppaneina ovat eri alojen toimijat, tiedonvälitystä, kohtaamista, aikaa ja voimavaroja yhteisten valintojen löytämiseksi vaaditaan enemmän kuin yhden alan sisällä tapahtuvassa yhteistyössä. Mallien toimivuus riippuu laajan toimijakentän yhteistyökyyvystä.

Käytännön toimintamallit kehittyvät vähitellen pilottihankkeissa yhdessä eri vastuutahojen ja toimijoiden kanssa. Paikalliset ratkaisut on kehitettävä maakuntaliittojen, ELY-keskusten, alueellisten taidemuseoiden ja Taiken aluetoimipisteiden sekä erikokoisten kuntien kanssa. Suuria ja pieniä kuntia ei voida velvoittaa toimimaan prosenttitaidehankkeissa täysin samalla tavalla. Haastatteluiden perusteella toimijat odottavat yhteistyötä ja kannusteita, pakkokeinoja pidettiin vanhanaikaisena hallintotapana. Käytännöissä tulee hyödyntää kansallisten taiteilija- ja ammattijärjestöjen jo olemassa oleva osaaminen ja verkostot.

6.3 Edistämisen yleiset tehtävät

Kaikissa malleissa on tehtävä ohjelmatyötä, koordinoitava yhteistyötä sekä kehitettävä koulutusta ja tutkimusta, joilla prosentti taiteeseen -periaatetta edistetään yleisesti. Nämä tehtävät vaativat työtä kansallisesti ja kansainvälisesti.

6.3.1 Ohjelmatyö

Ohjelmatyö on tavoitteidenasettamis-, seuranta- ja kehittämistyötä. Osassa malleista työ jaetaan alueille, jolloin kansallinen toimija vastaa kansallisesta ohjelmatyöstä ja ohjaa alueiden työtä.

Tavoitteet ja kannustimet

- Osapuolten kuuleminen, tavoitteiden määrittely ja hyväksyttäminen
- Kansallisen prosentti taiteeseen -periaatteen toteutusohjelman valmistelu (selvityksen pohjalta)
- Ohjelmakausien määrittely, ohjelmaworkshopit
- Kannusteiden valinta ja hyväksyminen
- Suomen tavoitteiden arviointi ja perusteet kansainvälisessä vertailussa
- Ohjelman jatkuva näkyvyys

Seuranta

- Kansallisten ohjelmien rinnakkaisuus ja keskinäinen tuki, muun muassa arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, kulttuuriympäristöohjelma, taidepoliittinen ohjelma
- Kansalliset pelisäännöt, eri osapuolien oikeudet ja vastuut
- Arkkitehtuurin ja taiteen sisältöjen jatkuva seuraaminen (kansainväliset seminaarit, kilpailut, rakennus- ja taidehankkeet sekä taiteen käyttö niissä, myös yleisen arkkitehtuuri-, elinympäristö- ja taidekeskustelun tuntemus)
- Ohjelman seuranta ja mittareiden valinta (esimerkiksi 2010-luvulla elinympäristön ja taiteen laatu, työllistyminen, taloudelliset vaikutukset, eettiset ja yhteisölliset vaikutukset, kestävä kulttuuri)

Kehittäminen

- Kansallisten tavoitteiden ohjauskeinojen edistäminen (laki- tai säädösaloitteet)
- Ohjelman päivittäminen kausittain, seuranta, kehittäminen ja näkyvyys
- Alueellisten ohjelmien ohjaaminen
- Hallinnon sektoriyhteistyön varmistaminen

Seuraava kaavio kuvaa toimintakentän laajuutta. Siihen on koottu julkisen taiteen kannalta keskeisiä toimijatyyppejä. Nämä toimijat ovat mahdollisia prosentti taiteeseen – periaatteen toteuttajia ja kehittäjiä. Toimijat on jaettu kansalliseen, alueelliseen ja paikalliseen tasoon sekä ryhmitelty toiminnan mahdollisuuksiin vaikuttavan toimijatyypin mukaan. Valtaosa toiminnasta ulottuu useille tasoille kansallisesta paikalliseen.

	JULKISHAL- LINTO JA SEN LUOTTAMUS- ELIMET	Valtion piirissä olevat SÄÄTIÖT JA YHDISTYKSET	AMMATTI- JA ETUJÄRJESTÖT Eri aloja edusta- vat yhdistykset ja järjestöt	VALTION OMISTAMAT JA OHJAAMAT ORGANISAA- TIOT	KAUPALLISET TOIMIJAT
KANSALLI- NEN TASO	<ul style="list-style-type: none"> * OKM * Museovirasto * TAIKE * Läänintaiteilijat * Valtion taideteostoi- mikunta * TEM * YM * VN * LVM * Liikennevirasto * Kuntaliitto 	<ul style="list-style-type: none"> * Valtion Taidemuseon säätiö * Arkkitehtuuri- museon säätiö * Designmuseon säätiö 	<ul style="list-style-type: none"> * Taiteilijoiden, suunnittelijoiden ja muotoilijoiden kansalliset järjestöt * Ammatti- ja edunvalvonta järjestöt Esim. ORNAMO, SAFA, STS, SKJL * Kuvasto * AV-arkki 	<ul style="list-style-type: none"> * ARA (YM) * Senaatti-kiinteistöt * Eläke- ja vakuutus- laitokset * Valtion omistaja- ohjaus 	<ul style="list-style-type: none"> * Rakennusteollisuus * Rakennuttajat * Suunnittelu- ja muotoilutoimistot * Suomen Asunomessut * Koko maassa toimivat yritykset * Taiteilijoiden ja suunnittelijoiden konsulttitoimistot
ALUETASO	<ul style="list-style-type: none"> * Aluetaidemuseot * Maakuntamuseot * AVI * Taiken aluetoimi- pisteet * Alueelliset taidetoimikunnat * ELY-keskukset * Maakuntaliitot 	<ul style="list-style-type: none"> * FRAME * Yliopistosäätiöt * ARKES * Ympäristötaiteen Säätiö 	<ul style="list-style-type: none"> * Osuuskunnat * Alueelliset taiteilija-, suunnittelija- ja muo- toilujärjestöt 		<ul style="list-style-type: none"> * Rakennusteollisuus * Rakennuttajat * Kaupalliset järjestöt esim. nuorkauppaka- marit, yrittäjä- yhdistykset * Suunnittelu- ja muotoilutoimistot * Taiteilijoiden ja suunnittelijoiden konsulttitoimistot
PAIKALLISTASO	<ul style="list-style-type: none"> * PublicPrivate Partnership * Kuntien kulttuuri- ja tekninen sektori 	<ul style="list-style-type: none"> * Taidemuseot 	<ul style="list-style-type: none"> * Taiteilijaseurat * Kaupunki- ja asu- kasyhdistykset 		<ul style="list-style-type: none"> * Rakennuttajat * Palveluiden tuottajat * PublicPrivate Partnership * Suunnittelu- ja muotoilutoimistot * Taiteilijoiden ja suunnittelijoiden konsulttitoimistot

Kuvio 2. Julkisen taiteen kannalta keskeiset toimijatyypit jaettuna kansalliseen, alueelliseen ja paikalliseen tasoon sekä toiminnan mahdollisuuksiin vaikuttavan toimijatyypin mukaan.

6.3.2 Yhteistyön koordinointi, kehittäminen ja hallinto

- Kansainväliset ja kansalliset yhteistyöverkostot, liikkuvuus, tutkimus, parhaat käytännöt
- Yhteisten tavoitteiden valinta ja työstäminen
- Pilottihankkeet, suuret kilpailut ja kansallisesti tärkeitä rakennushankkeet
- Referenssipankin luominen, kehittäminen ja ylläpito
- Sopimusneuvonta taiteilijoiden, suunnittelijoiden ja rakennusteollisuuden välillä
- Alue työ

6.3.3 Koulutuksen ja tutkimuksen kehittäminen

Prosentti taiteeseen -periaatteen toteutuminen vaatii monialaista tietopohjaa ja erityisesti täydennyskoulutusta. Taiteilijat tarvitsevat tietoa arkkitehtuurisuunnittelusta, rakentamisen prosesseista, materiaaleista, turvallisuudesta ja lupamenettelyistä. Suunnittelu- ja rakentajatahot tarvitsevat tietoa taiteen tavoitteista ja toimintakäytännöistä sekä taiteilijan ammatti-identiteetistä ja työtavoista, kuten nykyään tavallisesta alihankkijoiden käyttämisestä. Myös ohjaavat viranomaiset, rahoittavat tahot ja koulutuksen suunnittelijat tarvitsevat laajan tietopohjan kaupunkikehittämisestä ja yhteiskunnallisista merkityksistä.

Yhteiskunnallinen koulutus ja kaupunkikehittäminen -kokonaisuudet

- Kokonaisvaltaisen elinympäristön laatutekijät ja niiden merkitys yhteiskunnalle
- Taiteiden merkitys osana hyvää elinympäristöä, arkkitehtuuria ja kulttuuriympäristöä
- Taideohjelmat kaavoituksen ja kaupunkistrategioiden rinnalla
- Julkisen taiteen sisällöt ja tavoitteet kansainvälisessä kontekstissa
- Taide- ja kulttuurihallinnon kansallisten tavoitteiden toteutuminen
- Taidehankkeiden talousvaikutukset
- Toteutuneiden kohteiden käyttäjätutkimukset
- Osallisuus, taiteen rooli rakentamisen suunnittelun arvioinnissa

Prosenttitaidehankkeen perustaidot

- Arkkitehtuurin, rakentamisen, muotoilun ja taiteen perusteet, taiteilijan mahdollisuudet rakennetun ympäristön hankkeissa, taideteoksen suunnitelma, luvat, prosessi, turvallisuus, toteutus, koordinaattorin rooli, ylläpito
- Taiteilijan ja suunnittelijoiden yhteistyö, pelisäännöt, sopimukset, asiakirjat, aikataulut, vastuut, alihankkijat, materiaalikokeet, valaistus, perustus, määräaikaisuus, kustannusarvio, kustannusten jakautuminen

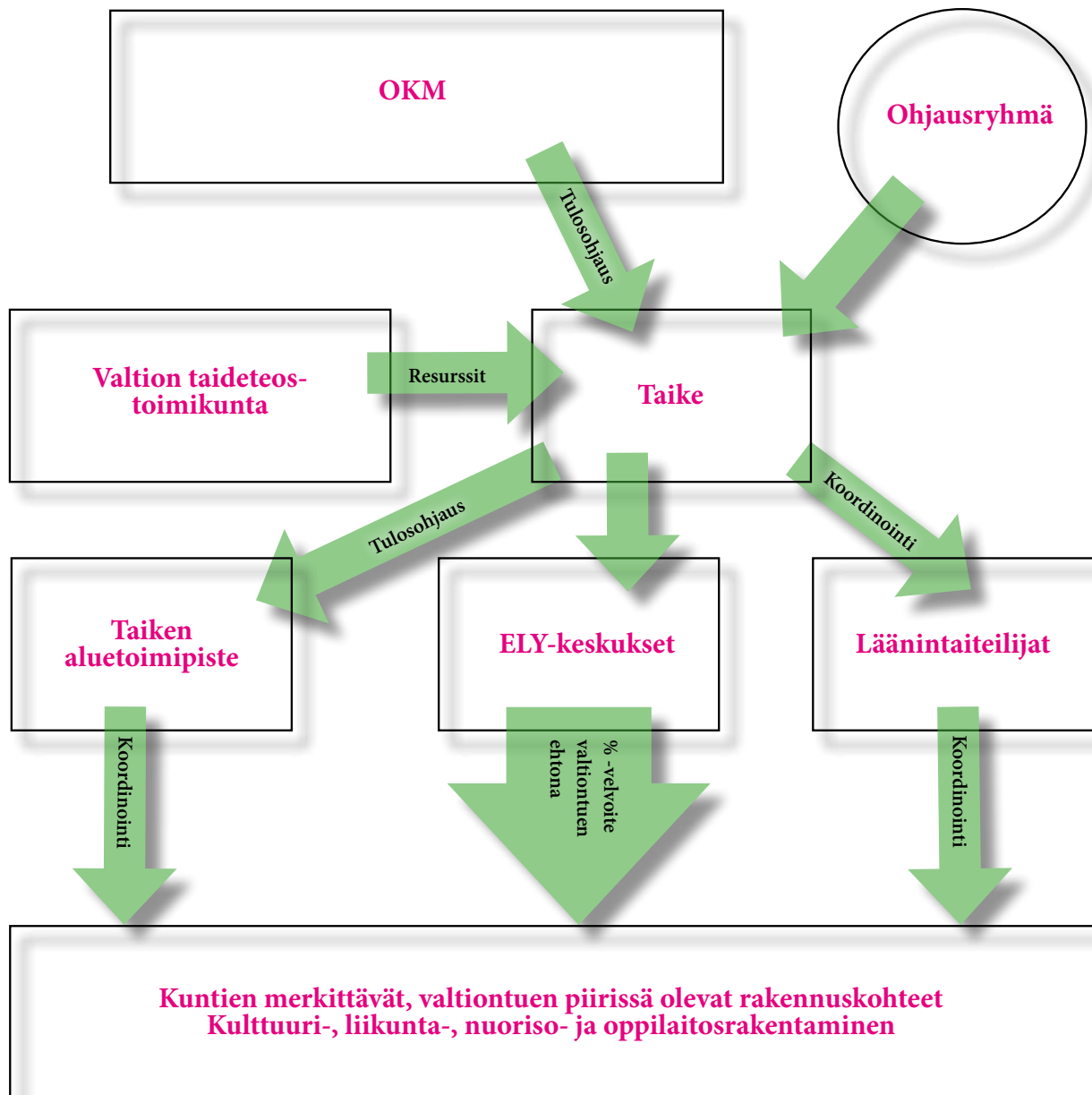
Yhteistyön kehittämiseen tähtäävä koulutus ja tutkimus

- Taiteen ja suunnittelun muutokset kansainvälisesti, monialainen tutkimus
- Taidehankkeet PPP -rakentamisessa ja elinkaarimalleissa
- Yhteistyömallien kehittäminen, toteutuneiden hankkeiden arviointi
- Prosentti taiteeseen -periaatteen toteuttaminen kuntahallinnossa
- Taide ja liikenneympäristöt, uudet tai tiivistettävät alueet, korjausrakentaminen, kulttuurimaisema, koulu- ja liikuntapaikkarakentaminen, palveluasuminen

6.4 Taike-malli

Taike -mallissa prosenttitaideen koordinoituvastuu sijoitetaan opetus- ja kulttuuriministeriön alaiseen Taiteen edistämiskeskukseen. Mallissa edistämistointi ulottuu Taiken aluetoimipisteiden kautta aina kuntiin asti.

Malli painottaa taiteen saavutettavuuden turvaamista ja taiteilijoiden työllistymistä koko maassa. Se vahvistaisi valtion taidehallinnon asiantuntijuutta, ja Taiteen edistämiskeskukseen ja sen aluetoimipisteiden roolia julkisen taiteen edistäjänä. Edistäminen painottuu mallissa ohjelmatyöhön, koulutukseen, sopimusjärjestelmän kehittämiseen ja vakiinnuttamiseen sekä palkitsemiseen periaatteen käytöstä. Taiken aluetoimipisteet, aluetaidemuseot ja vahvat peruskunnat jakaisivat tehtävän alueen vahvuuksien mukaan. Resursseja Taikeen olisi mahdollista siirtää valtion taideteostoimikunnasta, jossa on valtion julkisen taiteen tuottamisen asiantuntijuutta.

Kuvio 3. Taike-malli

Prosentti taiteeseen -periaate sidotaan ensimmäisessä vaiheessa OKM:n myöntämiin kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-aikatiilojen ja koulurakentamisen valtionosuuksiin. Periaate voi olla joustava hankkeen koon mukaan. Tärkeimmissä rakennushankkeissa taiteeseen voidaan panostaa enemmän. Arkkitehtuurin laatu on varmistettava kaikissa prosenttitaidehankkeissa.

Toisessa vaiheessa tutkitaan Senaatti-kiinteistöjen kanssa mahdollisuudet laajentaa periaatteen sovelta-

minen valtion uudis- ja korjausrakentamiseen sekä keinot kannustaa toimijoita, jotka hoitavat lakisäetisiä tehtäviä (esimerkiksi eläke- ja vakuutusyhtiöitä) toteuttamaan periaatetta rakentamisessaan.

Kolmannessa vaiheessa tutkitaan kuntien tehtävää edistää prosenttiperiaatetta julkisessa rakentamisessa. Prosenttiperiaate tulee huomioida kuntien kulttuuritointa koskevan lain uudistamisessa.

Taike-malli		Ohjaus	Tehtävät	Rahoitus	Yhteistyötahot
Vastuutaho	OKM	Tulossopimukset	Ohjaus	Veikkausvoittovarot	* YM, TEM * Kuntaliitto
Päätöimija ja henkilöstö	* Taike * VTTTK * Erityisasiantuntija * Projektikohtaiset konsultit	Tulossopimus	* Koordinointi * Vertaisarviointi * Ohjelma- ja aluetyö * Verohuojennusten pilotti * Tanskan mallin soveltaminen Suomessa	* Koordinointituki sidotaan valtiontukeen 1 % koulu-, kulttuuri-, ja liikuntapaikka- nuorisotila- rakentamisessa	* Museovirasto * Frame * Cupore, Yliopisto, Taideyliopisto/KuvA, Aalto Yliopisto * Taide-, suunnittelu-, ja muotoilujärjestöt
Aluetoimija	* Taiken aluetoimipisteet * Erityissuunnittelija * Läänintaiteilija	Tulossopimus	* Konsultointi * Hanketyö		* Aluetaidemuseot * ELY-keskukset * Maakuntaliitot
Kuntatoimijat	* Kuntien kulttuurihallinto * Taidemuseot		Prosenttitaidehankkeet	Tärkeimmissä julkistilojen rakennushankkeissa 1%	

Kuvio 4. Taike-malli: Ohjaus, tehtävät, rahoitus, yhteistyötahot

Henkilöstöresurssien tarve ja mahdollisuudet:

- Taikkeen periaatteesta vastaava erityisasiantuntija (1 htv) yhdistämällä valtion taideteostoimikunta osaksi Taikkea.
- Taikkeen aluetoimipisteisiin palkataan koordinaattori tai vastuuhenkilö (1/13 htv) tai erikoistuvaan aluetoimipisteeseen nimetään periaatteeseen keskittyvä erityissuunnittelija tai vastuuhenkilö
- Vertaisarvioinnissa voidaan käyttää valtion taidetoimikuntalaitosta
- Vaihtoehtoisesti tehtävä annetaan läänintaiteilijoille ja hyödynnetään aiempaa kokemusta
  - o Varsinais-Suomen taidetoimikunta, Taideaalto-hanke, T-sairaala, täydennysopinnot,
  - o Pohjois-Karjalan taidetoimikunta, Joensuun Penttilänranta

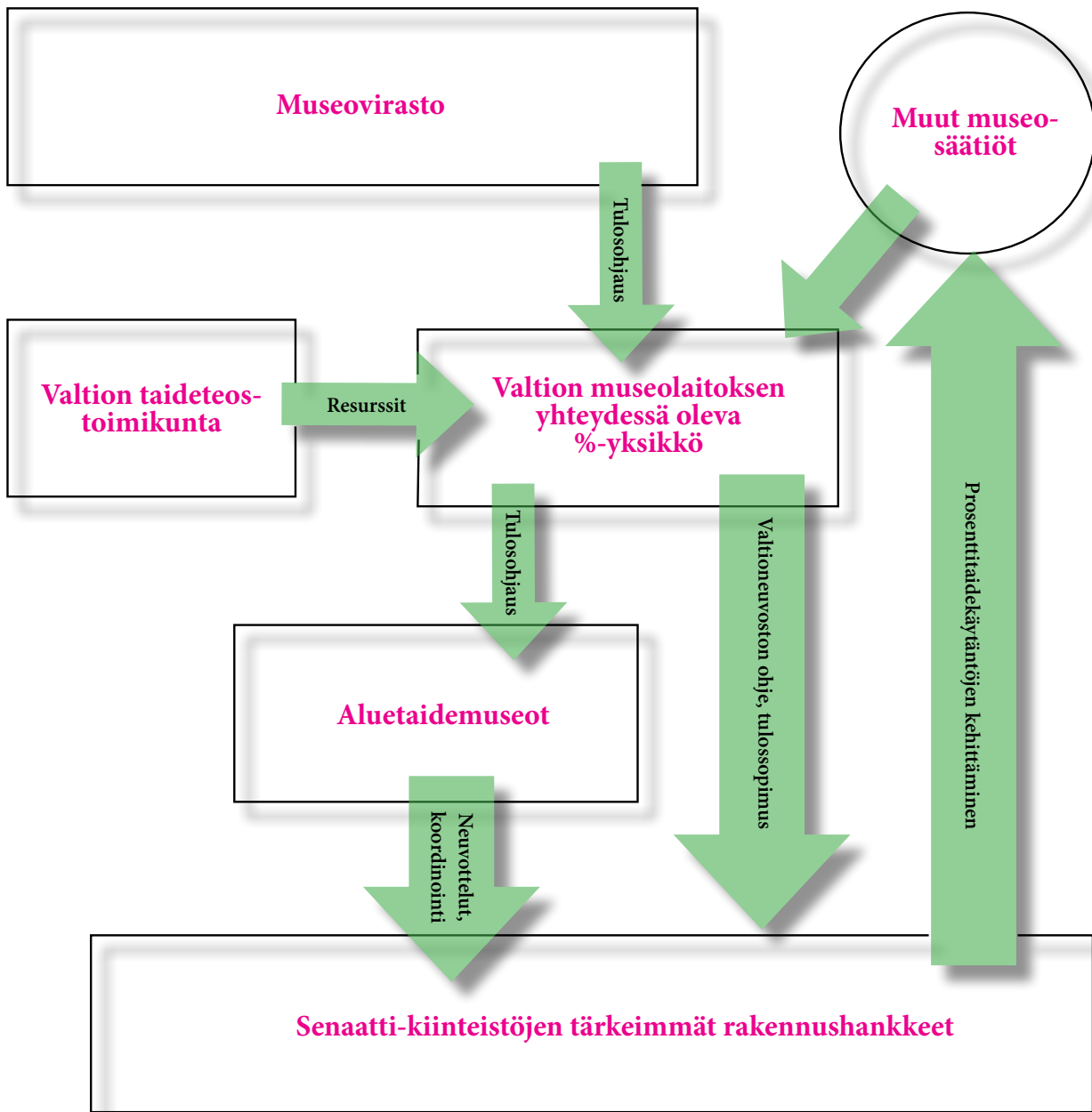
Mallin etuja:

- Tehtävä voidaan antaa valtion sisällä tulossopimuksessa (kolmivuotiskaudet)
- Sitomalla prosenttiperiaate kuntien valtionapuun valtiolle jää lähinnä ohjaustehtävä kun hankkeet toteutuvat kunnissa
- Malli aktivoi kuntia ja taiteen saavutettavuus koko maassa paranee
- Periaate voidaan sitoa tuen ehtona hankkeen suuruusluokkaan, jolloin velvoite voidaan sitoa euromääräisiin rajoihin. Hyvin pieniä hankkeita ei velvoiteta -periaatteen käyttöön tai hyvin suurissa hankkeissa taidehankinnalla voi olla 1 % pienempi, kuten Yhdysvalloissa.

6.5 Taidemuseomalli

Arkkitehtuurin, taiteen ja muotoilun asiantuntija-yhteistyön tavoite on kokonaisvaltaisesti laadukas elinympäristö. Prosentti taiteeseen -periaatteen noudattaminen on asiantuntijayhteistyön yksi konkreettinen muoto. Mallissa on piirteitä Ruotsin ja Norjan uusimmista käytännöistä. Ruotsissa kokonaisvaltaisen suunnittelun ohjelmakausi käynnistyi 2010 ja sitä toteuttavat yhteistyössä Statens Konstråd, Boverket, Riksentantvarieämbetet ja Arkitekturmuseet koskien myös yksityistä rakentamista. Näiden hankkeiden rinnalla toteutetaan taidehankkeita myös kiinteistöjen haltijoiden hakemuksesta.

Taidemuseomallissa vastuu annetaan yksikölle, joka muodostettaisiin valtion museolaitoksen yhteyteen. Prosenttiperiaatetta noudatettaisiin valtion julkisen taiteen hankinnoissa. Perusteena tälle on museoiden uudistaminen niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Museosektoria voidaan kehittää uudistamalla lakia valtion taidemuseosta ja aluetaidemuseoista. Malli hyödyntää säätiömuodon etuja ja puolijulkisten organisaatioiden mahdollisuuksia kehittää yhteistyötä valtion liikelaitosten kuten Sennaatti-kiinteistöjen kanssa. Säätiömuodon etuna ovat rahastojen mahdollisuudet, joista voidaan rahoittaa kansallinen eri rakennuttajien kanssa kehitettävä prosenttiohjelma.

Kuvio 5. Taidemuseomalli

Ensimmäisessä vaiheessa asiantuntijayksikkö toteuttaa prosentti taiteeseen -periaatetta yhdessä valtion suurimman julkisen rakennuttajan Senaatti-kiinteistöjen kanssa. Resursseja voidaan siirtää valtion taideteostoimikunnasta. Mallissa hyödynnetään museoiden jo olemassa olevaa asiantuntijuutta ja Museoviraston, valtion taideteostoimikunnan, Valtion taidemuseon sekä Arkkitehtuurimuseon ja Designmuseon yhteistyön mahdollisuuksia. Koordinointivastuu jaetaan aluetaidemuseoiden kanssa.

Toisessa vaiheessa käytäntöä voidaan laajentaa esimerkiksi ajankohtaiseen palveluasuntojen rakentamiseen kehittämällä käytäntöjä valtion ohjaaman Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskuksen kanssa.

Kolmas luonteva vaihe kokonaisvaltaisen elinympäristön kehittämisen kannalta olisi valtion rahoittama väylärakentaminen, joka vaatii omaa erityistä suunnittelun ja ympäristötaidekokonaisuuksien osaamista.

Taidemuseomalli		Ohjaus	Tehtävät	Rahoitus	Yhteistyötahot
Vastuutaho	* Valtioneuvosto * Museovirasto * Valtion taidemuseosäätiö	Tulossopimukset	Tehtävänanto museolaeissa tai valtioneuvoston säädöksenä	* Veikkausvoittovarat * Säätiön varainhankinta	* OKM, YM, TEM, VN, * Kuntaliitto
Päätoimija	* Asiantuntijajyksikkö osana Valtion taidemuseo säätiötä * Koordinaattori * Projektikohtaiset konsultit	Tulossopimus	* Ohjelmatyö * Verkostot * Kehittäminen * Aluetyö	* Senaatti-kiinteistöt hankkeista 1% * ARA:n tukeen sidottu 1% rakentamiskuluista	* Arkkitehtuurimuseo * Design-museo * Museovirasto * Frame * VTITK * Cupore, Yliopistot * Ympäristötaiteen säätiö * Taide-, suunnittelu- ja muotoilujärjestöt
Aluetoimija	Aluetaidemuseot	Tulossopimukset	* Konsultointi * Hanketyö		* Maakuntaliitot * ELY-keskukset
Kuntatoimijat	* Kuntien kulttuurihallinto * Taidemuseot		Prosenttitaidehankkeet	Rakennushankkeista 1%	

Kuvio 6. Taidemuseomalli: Ohjaus, tehtävät, rahoitus, yhteistyötahot

Henkilöstöresurssien tarve ja mahdollisuudet

- Yksikköön perustetaan koordinaattorin sekä varainhankinnan toimet (2 htv). Resursseja valtion taideteostomikunnasta
- Eri museosäätiöiden välille perustetaan yhteistyöryhmä
- Tutkitaan yksikön tiedotus- ja hallintoyhteistyön mahdollisuudet Arkkitehtuurin tiedotuskeskuksen (yhdistys), Framen (säätiö) ja Ympäristötaiteen säätiön kanssa.
- Aluetaidemuseoihin nimetään prosentti taiteeseen -koordinaattori tai vastuhenkilö (1 x 16 htv)
- Museoresursseja hyödynnetään teosten ylläpidossa ja konservoinnissa

Mallin etuja

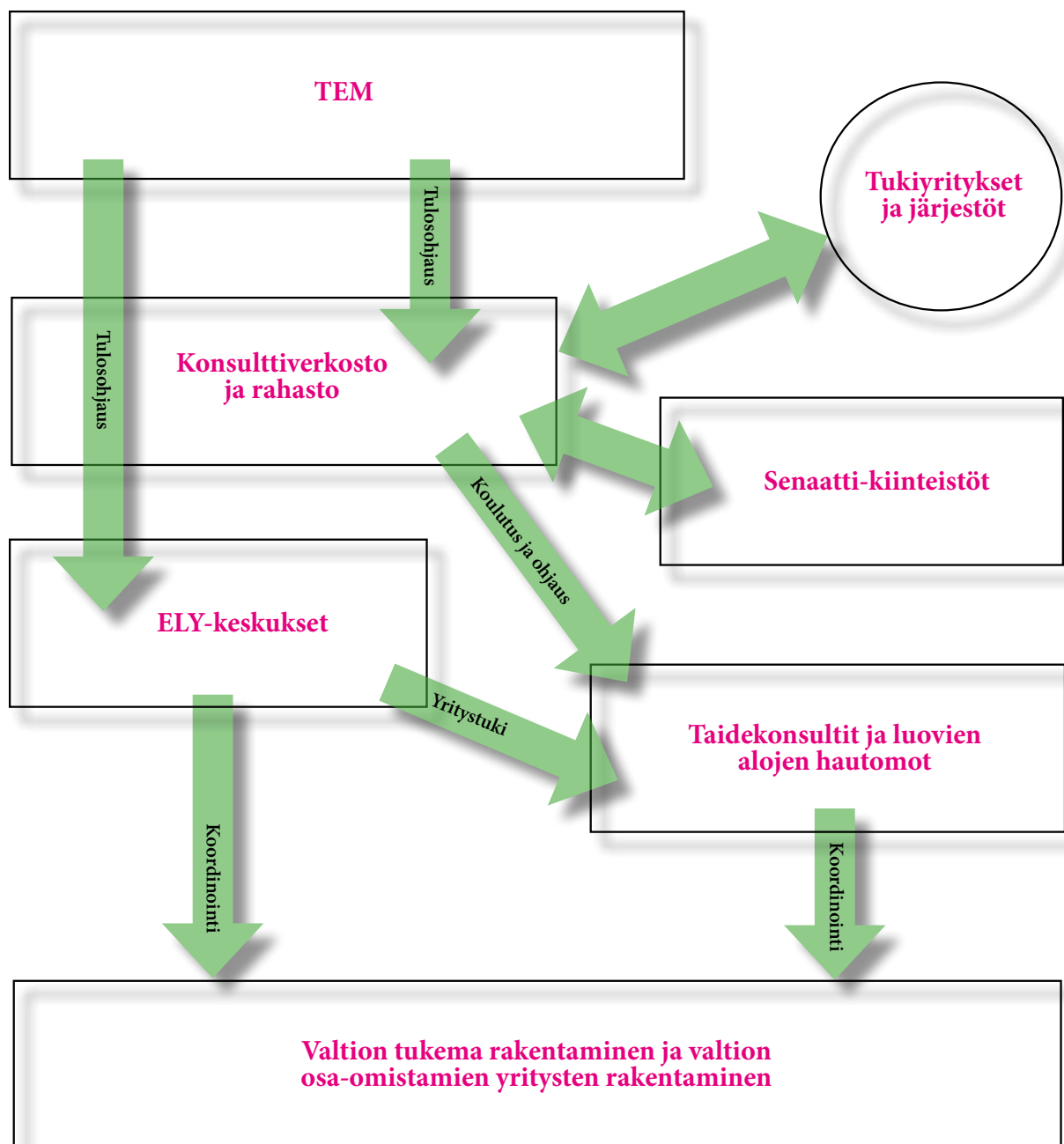
- Laaja kokonaisvaltaisen elinympäristön tavoite
- Arkkitehtuuri- ja muotoilupoliittisten ohjelmien yhteistyö, Senaatti-kiinteistöjen kanssa prosentti taiteeseen -periaateohjelma
- Prosenttiperiaatteen toteuttamista varten voidaan perustaa rahasto, kerätä varoja ja tehdä yritys yhteistyötä
- Prosenttiperiaatteeseen ohjataan valtioneuvoston ohjeella/säädöksellä
- Teokset voidaan liittää valtion tai aluetaidemuseon kokoelmaan
- Rahastot teosten ylläpitoon

6.6 Luovat yritykset -malli

Luovat yritykset -malli painottaa taidetta luovana talouden ammattina ja mahdollisuutena lisätä rakentamisen arvoa. Luovat yritykset -mallissa muodostetaan uusi konsulttiverkosto, josta vastuu on työ- ja elinkeinoministeriöllä. Konsulttiverkosto auttaa eri toimijoita kehittämään taidehankkeita osana rakennustoimintaa. Senaatti-kiinteistöjä, Liikennevirastoa ja ARA:n tukemaa palveluasuntojen tuotantoa kannustetaan periaatteen käyttöön ministeriön tai valtioneuvoston ohjein.

Mallissa kehitetään taiteilijoille sopivia yrittäjyysmuotoja ja kannustetaan taiteilijoita tekemään työtä julkisen taiteen hankkeissa. Mallissa hyödynnetään EU-komission suosituksia luovan toiminnan periaatteista ja EU:n rakennerahastoja, joiden myöntämisperusteissa sovelletaan ympäristön laatua korostavia kriteereitä.

Konsulttiverkoston tehtävänä on tässä mallissa tukea taiteilijaa osana rakentamisen prosessia, siten että taiteilijan työskentelyedellytykset edistävät taiteen laatua. Konsulttiverkosto edistää taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksia, verkostoitumista ja sopimuskäytäntöjä.

Kuvio 7. Luovat yritykset -malli

Ensimmäisessä vaiheessa perustetaan uusi toimija ja käynnistetään taiteilijoiden asemaa parantava hanke TEM:n ja ELY-keskusten tulosohjauksella. Senaatti-kiinteistöjen kanssa pilotoidaan taloudellisia kannustimia kuten verohuojennuksia taidehankkeiden käynnistämiseen tärkeimmissä julkisissa rakennuskohteissa.

Prosentti taiteeseen -periaatetta noudattavissa hankkeissa taiteilijan taitoa korostetaan myös esteettisissä ja sisällöllisissä valinnoissa. Taiteilijajärjestöt ovat viime vuosina aktiivisesti osallistuneet yrittäjyyteen liittyviin hankkeisiin ja alueelliset taidetoimikunnat ovat kehittäneet taitelijoiden yrityshautomotoimintaa. Mallien toteuttaminen vaatii tekijänoikeuksien ja hankintalain käytäntöjen kehittämistä.

Luovat yritykset -malli		Ohjaus	Tehtävät	Rahoitus	Yhteistyötahot
Vastuutaho	TEM	<ul style="list-style-type: none"> * Taloudelliset kannustimet * Laadun valvonta * Verohelpotukset 	Ohjaus	<ul style="list-style-type: none"> * Valtion budjetti * Ministeriön budjetti * Työllistämisvarat 	<ul style="list-style-type: none"> * YM, OKM * Senaatti Kiinteistöt * Rakennusteollisuus
Päätoimija	Konsultti- verkosto Rahasto YTS / FRAME-säätiö	Tulos sopimukset	<ul style="list-style-type: none"> * Yrittäjyyden kehittäminen * Yritysyhteistyö * Kilpailutuksen kehittäminen ja sovellukset * Konseptit * Sopimusmallit * Hankkeet * Täydennyskoulutus 	<ul style="list-style-type: none"> * Valtion yritystuet * Oma varainhankinta * Senaatti-kiinteistöjen hankkeista 1% * Destian tiehankkeisiin taidesuunnitelma 	<ul style="list-style-type: none"> * YM, TEM, OKM * Rakennusteollisuus * Senaatti-kiinteistöt * RAKLI * Tukiyritykset * Taide-, suunnittelu-, ja muotoilujärjestöt * Järjestöt * Yliopistot
Aluetoimija	<ul style="list-style-type: none"> * ELY-keskukset * Alueelliset agentit * Luovien alojen hautomot 		<ul style="list-style-type: none"> * Yritystuet * Start up tuki 	<ul style="list-style-type: none"> * Senaattikiinteistöjen hankkeista 1% * ARA:n tukeen sidottu 1% rakentamiskuluista * PPP-hankeet 	<ul style="list-style-type: none"> * Maakuntaliitot * Alueelliset oppilaitokset
Kuntatoimijat	<ul style="list-style-type: none"> * Paikalliset konsultit * Rakennuttajat 		Prosenttitaidehankkeet	Rakennushankkeista 1%	<ul style="list-style-type: none"> * Kiinteistöjohtamisyritykset * Rakennuttajat

Kuvio 8. Luovat yritykset -malli: Ohjaus, tehtävät, rahoitus, yhteistyötahot

Henkilöstöressurssien tarve ja mahdollisuudet

- Perustetaan konsulttiverkoston koordinaattorien ja varainhankinnan tehtävät (1–3 htv)
- Konsulttiverkosto voi olla muodoltaan säätiö, joka toimii valtion ja yritysten tuella sekä omalla varainhankinnalla ja lahjoituksin yliopistojen säätiöiden tapaan.
- Tutkitaan mahdollisuudet Ympäristötaiteen säätiön laajentamisesta konsulttiverkostoksi. 1990 perustetun säätiön valtuuskunnassa on edustettuna rakennusalan järjestöjä

Mallin etuja

- Taiteilijoiden työkenttä laajenee yritysyhteistyössä
- Riippumaton konsulttiverkosto kehittää laadunvarmistustyökaluja ja luo konsepteja erityyppisiin rakennushankkeisiin suoraan rakennuttajien kanssa
- TEM:n kanssa voidaan kehittää taiteilijoiden palkkaus- ja palkkiojärjestelmää ja parantaa taiteilijoiden yrittäjyyttä

Lähtötavoitteet

Pitkän tähtäimen tavoitteet

Kuvio 9. Prosenttiperiaatteen tavoitteet, nykyhetki ja tulevaisuus (aikajana)

Käytetyt lyhenteet

ARA	Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus
ARKES	Arkkitehtuurin tiedotuskeskus
ART Hub	Luovien alojen osaamisyhteisöhanke
AV- arkki	Suomalaisen mediataiteen levityskeskus
AVI	Aluehallintovirasto
Cupore	Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö
FRAME	Finnish Fund for Art Exchange
ELY-keskukset	Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset
LVM	Liikenne- ja viestintäministeriö
OKM	Opetus- ja kulttuuriministeriö
ORNAMO	Teollisuustaideteen liitto
PPP	PublicPrivatePartnership, julkisyksityinen yhteistyö
SAFA	Suomen Arkkitehtiliitto
SKjL	Suomen Kuvataidejärjestöjen Liitto
STS	Suomen Taiteilijaseura
Taike	Taiteen edistämiskeskus
TEM	Työ- ja elinkeinoministeriö
VN	Valtioneuvosto
VTTTK	Valtion taideteostoimikunta
YM	Ympäristöministeriö
YTS	Ympäristötaiteen säätiö

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2013 ilmestyneet

- 1 Toiminta- ja taloussuunnitelma 2014–2017
- 2 Liikuntatoimi tilastojen valossa;
Perustilastot vuodelta 2011

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Undervisnings- och kulturministeriet
Ministry of Education and Culture
Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-202-9 (PDF)
ISSN-L 1799-0343
ISSN 1799-0351 (PDF)

